

305
BIBLIOTEKA POLSKA W LWOWIE
EJENSTWO Z OBOWIĄZKOWY
KAWKAD
dnia 57 XII 1927

П-550,756/2, 2а

А

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

Ч. 2, 2 а.

2-ге видання.

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ

ДАЙ СЕРЦЕВІ ВОЛЮ, ЗАВЕДЕ У НЕВОЛЮ

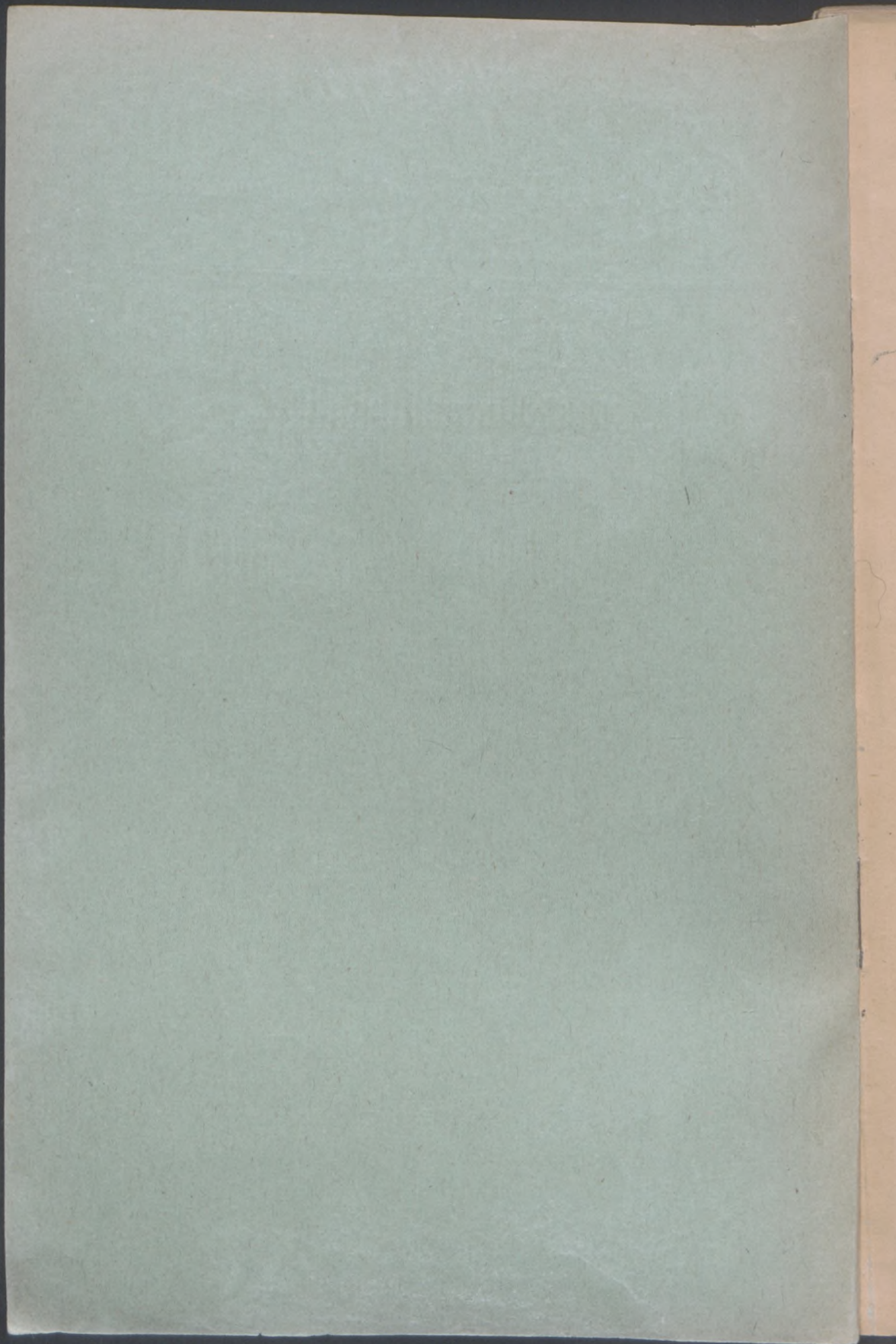
Драма в 5-ти діях і 6-ти одмінах.

ЛЬВІВ.

ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

1927.

а
733а

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка.
Ч. 2, 2 а.

2-ге видання.

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ

ДАЙ СЕРЦЕВІ ВОЛЮ, ЗАВЕДЕ У НЕВОЛЮ

Драма в 5-ти діях і 6-ти одмінах.

Л Ъ В І В.

ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

1927.

II-330756 / 2, 2a

А

Л И Ц Е Д І Ї:

СЕМЕН МЕЛЬНИЧЕНКО, парубок.
МИКИТА ГАЛЬЧУК, син старшини.
ІВАН НЕПОКРИТИЙ, сирота, побратим Семенів.
ОМЕЛЬКО ВЕРТЕЛЕЦЬКИЙ, парубок.
ОДАРКА СТЕПАНЕНКОВА, дівчина.
МОРОЗИХА, удова.
МАРУСЯ }
ГОРПИНА } Дівчата.
ХРИСТЯ }
1-й } Старости: { Скубко, писар.
2-й } { Кугут, селянин.
ЗАЧЕПИХА, баба Одарчина.
СКУБКО, писар.
1 }
2 }
3 }
4 } Парубки.
5 }
6 }
7 }
Селяне.

Діється в Херсонщині.

1924. 8.0. 2549

ДІЯ I.

Село. У праворуч хата, навкруги город, заплетений лозою; в городі біля хати, з причілку, квітки, соняшники і маненька верба. У ліворуч простяглося село: хати у зелені, церква, садки, скирти хліба і вітряки. Смеркає.

ЯВА I.

СЕМЕН МЕЛЬНИЧЕНКО (*йде з гори шляхом, зупиняється, здіймає бриля і ніби зачарований дивується*). Ось і любий край і рідне село! Давно, давно я попрощався з тобою, рідна батьківська оселе, дорога країно. Я покинув тебе ранньою весною; тоді ти була якась сумна, невесела, мов після пожежі, і на токах тільки де-не-де маячив невеличкий стіжечок, дерева були обголені лютою зимою... Тепер ти знов звеселіла; знов пишаєшся в скиртах та в стогах; знов хати завітчалися і потонули в зелені, і тільки де-не-де білють помеж густими садками, — то виринуть, то знову уринуть, мов лебеді на безкраїм морі... Чи знайдетьсяж у світі хоч одна людина, щоб не закохалась на цей любий, тихий та веселий рай? А он далі і церковця Божа, а ген ледве мріють вітряки; далі степ, степ синій, як море!... А он і хата милої — весела та світла, як погляд дівочий. Чогож це у мене на серці ніби похолонуло? Руки тремтять і голова мов у вогні горить... (*Підходить до хати*). Боже милий! Як тут гарно, скільки усякого цвіту! І свячена верба, що вдвох, на вербній, з завутрені принесли і посадили, розрослась на вдивовижу: мабуть, часто поливана. А он сояшник як височенько вигнався, ще й голову схилив, наче зажурився і думає тяжкі думи... Нібито він розуміє і сумує, що ось незабаром прийде зима, звялить його, а буйний вітер вирве стебло з корінням і занесе його далеко...

ЯВА II.

Семен і Одарка.

ОДАРКА (*вийшла з хати, пізнала Семена і нищечком до нього підійшла*). Хто це стоїть?

СЕМЕН (*кинувся до неї*). Одарко, серденько мое!...

ОДАРКА. Е, ні-ні, постривай, парубче! Рукам волі не давай!...

СЕМЕН (*трівожно*). Що це з тобою?

ОДАРКА. Ач, який добренький, — підійшов крадькома, тай в хату не йде!

СЕМЕН. Яж оце тільки що прийшов і думав...

ОДАРКА. Що вже Одарка не любить тебе?

СЕМЕН (*зітхнув*). Не думав доки... А тепер думаю, і думці не вірю...

ОДАРКА (*прожогом кинулась йому на шию*). Орле мій! (*Заридала*). Щастя мое!... Ох, Божеж мій, яж думала, що тебе вже й на світі нема... Деж це ти взявся? Звідки прилинув до своєї милої? (*З radoців і плаче, і сміється*).

СЕМЕН. А ти без жартів ані на ступінь! Такаж жартовлива, як і перш була. Аж налякала мене так, що й Господи!... (*Сміється*). „Стривай, каже, парубче!“ У мене аж душа замерла і ніби земля під мною затрусилась...

ОДАРКА (*сміється*). Колиб не так дуже скучила за тобою, то щєб гірш налякала. Як же ти змарнів!... Слабий був? А оченята блищать, як зорі. Ти певно втомився, мій голубе? Ходи в хату, спочинеш...

СЕМЕН. Не годиться в хату йти; люде постережуть, почнуть базікати, що я й до дому не зайшов, та... Миж ще не заручені. Тут так гарно, вітрець свіжий подиха. Сядьмо на хвилину та побалакаєм. (*Сідають*). Щож бабуся твоя, чи здрастують ще?

ОДАРКА (*жартуючи*). Підскакують, з печі до долу, а з долу на піч. Вони так частенько про тебе згадують. Мабуть же й правду кажуть, що не втайється коханнячко, як у мішку шило. А й ти не бачиш нашої верби, що вдвох з завутрені принесли та й посадовили?

СЕМЕН. Я вже з нею з першою привітався!

ОДАРКА. Що-ранку й що-вечера поливала я її дрібненькими слізюньками. Згадаю, було, тебе і гірко, гірко заплачу. От і зараз губи вже й сміються, а слъози ще тремтять на очах. Не знаю, як я з жалю не вмерла. А оце, як почали повертатись

з заробітків, то я кого не зустріну, зараз і питаю, чи не бачили, чи не чули чого про тебе? Прийде вечір, дівчата зберуться на вулицю, співають, сміються, а у мене й охоти нема — ні до пісень, ні до жартів... Так уже мене всі й прозвали черницею. А яку я пісеньку склала про свою журбу!... нехай колись тобі заспіваю. Правдуж кажуть, що: Боже, Боже, чого та любов не зможе! А ти дуже скучав за мною?

СЕМЕН. Ти питаєш? Хіба твоє серце не ясніш моєї мови тобі розкажує?...

ОДАРКА. Воно мені завжди каже, що ти мене любиш дуже, дуже, більш усього на світі! І я вірила йому.

СЕМЕН. Вір, вір, голубко, йому, доки воно бється у грудях!

ОДАРКА (*обійма його*). Буду, буду вірити! (*Помовчала*). Он вже й зірочка вечірня зійшла і засяла, отак тепер світло у мене на душі. То моя зірочка! До неї я що-вечора молилась; їй одній я розказувала моє горе; перед нею однією я сліз не ховала. Як же небо захмариться і моєї зірочки не видно, то мені так важко стане, ніби навкруги мене все повимре і я одна, одна на божому світі... Інколи вийду з хати о-півночі, сяду на цім місцеві і задумаюсь... Ото й почне мені ввижатись, буцім сидимо ми поруч і тихо балакаємо про кохання, і я ніби бачу тебе, бачу твої очі, схилюся до твоїх грудей і чую, як твоє серце бється...

СЕМЕН. О, моя зоре, мій цвіте рожевий! Я не знаю, я не вмію тобі вимовити, що з серцем моїм діється!... Скільки було в ньому смутку й горя... А тепер все одлинуло, все забулось!... Скажи, голубко, за віщо ти мене так любиш?

ОДАРКА. За віщо?... Чудно!... Колиб серце змогло промовлять словами, то я б і переказала тобі... Воно нібиб то й промовля і сама я розумію його мову, та переказати не зможу.

СЕМЕН. Правда, серденько! На одинці й балакаєш з серцем, ніби з людиною, і виспіваєш його й скарги, його й радощі... А хочеш поділитись з ким иншим тією вагою, і не знайдеш мови... Тепер, моє серденько, ми вже ніколи не розлучимось...

ОДАРКА. Ніколи, ніколи, мій голубе...

СЕМЕН. А мені, спасибі Богові, таки похвортунило!... Заробив ще більш, як торік; таки ні одного буденного дня не прогуляв, а іноді то й у празник робив, хай Господь милосердний простить... Довелось, бач, мені у Німців стать на поденну; дивлюсь, вони роблять і в празники; думав я, думав, а далі

й кажу собі: Не в'яжеж Німці не такі люде, як і ми? У них тамже, в колонії, і церква є, кирка по їхньому, і молються вони у книжку... Дивишся, у ранці він іде до служби Божої, а після обід за роботу... Ото, де-хто з нашого брата почали гомоніти, чи й справдіж воно гріх у празник робити? То інші, а найпаче старі люде, не згодились закон ламати; а другі стали так міркувати: Тепер, кажуть, коли змога заробити добру копійку, то й треба зароблять; а прийде зіма, то й робив би, так роботи бракує, або й ціна така, що не варт і праці! — от тоді і молитись... Подумали ми, подумали; перехрестились, тай гайда у покіє!...

ОДАРКА. Не знаю, чи воно гріх, чи ні. *(Помовчала)*. От я заплющила очі і ввижається мені, що ми сидимо у садку, кругом пташечки тихо щебечуть і лист на дереві ледве-ледве коливається. Над нашими головами посхилялось гілля; вітер ніби потиху зворухне його й тихо-тихо паросить листям. А лист же так тихо шепотить, так тихо, — ніби старенька бабуся, куняючи, шепче онучатам казку. Не ходи нікуди сьогодні, будемо сидіти довго-довго... Заспівай мені яку-небудь пісеньку, та тихесенько, так тихо, щоб окрім Бога й мене ніхто не почув тієї пісні!... *(Схиляє голову до його грудей)*. Як твоє серце беться! От я й знову заплющила очі, а все таки тебе бачу.

ЯВА ІІІ.

Тіж та Микита.

МИКИТА *(співає за лаштунками)*.

Вулиця гуде, де козак іде,
Ти, дубе, розвивайся.
На козакові та два жупани,
Ти, дівчино, не в'яжся.

ОДАРКА *(трівожно)*. Це вже й Микиту несе!

СЕМЕН. Нехай собі йде! Хіба він до тебе?

ОДАРКА *(встає)*. А хто його зна? Може... Він вже двічі присилав до мене за рушниками.

СЕМЕН. Он як!... Це, як і торік, знов в'яжеться?

МИКИТА *(співає)*.

Ті два жупани, ще й сіру свиту
Він пропів, прогайнує;

Зведе дівчину з ума з розума
Та й сам помандрує.

ОДАРКА. Торік, у осени, аж тричі простягався свататись і тепер тієїж... Приходь на вечорниці! Сьогодні уперше зберуться. Прийдеш?

СЕМЕН. Добре! Тільки на хвилину до дому забіжу, бо я щеж не бачився і з батьком. Прощай! *(Одарка йде в хату)*.

МИКИТА *(здалеку)*. Добривечір, Одарко! *(Підійшов ближче)*. Хто це такий?

СЕМЕН. Адже бач, що людина!

МИКИТА. Бачу — та хто? *(Придивляється і пізнає Семена)*. Ти де у біса взявся?

СЕМЕН. А ти, певно, з бісом у добрій злагоді, що й против ночі його згадуєш.

МИКИТА. Ач, який митець! Мабуть не вспів і перезутись, та швидче до Одарки?

СЕМЕН *(усміхнувся)*. Так — так! Заханався, бач, та гаразд і не підперезався! Дуже вже закортіло!

МИКИТА. Гляди, щоб я тебе не підперезав так, що й дух з тебе випре!... Я тобі оскомину зібю...

СЕМЕН *(спокійно)*. Не хвались! Звісно, колиб свині та роги...

МИКИТА. Що?... Геть звідціля! Нема тобі тут шляху! Заросла вже твоя стежка! Ти знаєш, що я сватаю Одарку?

СЕМЕН. Чув, чув! Оцеж свіжо вона мені хвалилась.

МИКИТА. Ну?

СЕМЕН. Та не нукай! Коли не запріг, то й не поганяй.

МИКИТА. Ти дуже став балакучий! Я тобі утру носа!

СЕМЕН. Не хвались! Сказано, поки хвалько нахвалиться, то будько набудеться.

МИКИТА. Ой, бесуре, не попадайся ти мені! *(Іде до вікна)*. Одарко, Одарко! А вийди сюди на часинку!

СЕМЕН *(сміється)*. Казала, що вчора вийде!

МИКИТА. Одійди, кажу тобі, сатано! *(Іде в хату)*.

СЕМЕН. Піди, піди в хату, може піднесуть там дві сухих, а дві порожніх. А ну-ну, послухаю, що то він казатиме. *(Притулиться до вікна)*. Мовчить! Мабуть не зна, з чого почать... Осміливсь, забалакав... *(Сміється)*. „Води, каже, зайшов на питись“. Промочи, промочи горло, певно пересохло!...

ЯВА IV.

ІВАН (*виходе, співаючи і пританцьовуючи*).

Як схопилась метелиця,
 Поломалася мельниця, —
 Крилаж її поломало
 І мельника занесло...
 Як схопилась заверюха,
 Поморозив пес вуха,
 А прикащик собі носа,
 Як ловили вони лпса,
 У ту самую годину
 Біля панського тину...

СЕМЕН (*переходить йому дорогу*). Здоров будь, Іване!

ІВАН. Тю, диви! Звідкіля це ти узався?

СЕМЕН. Та оцеж тільки що прийшов. (*Обіймаються*).

ІВАН. Ну, на силу тебе принесло. А тут, брат, така кумедія...
 Вже, мабуть, розказувала Одарка?...

СЕМЕН. Про Микиту?

ІВАН. Та егеж! Вяжеться, тай вяжеться!... Вже я хотів йому
 ребра полічити, та здорова бісова личина; боюсь, щоб самому
 часом печінок не відбив... Ну, та дарма! Вже він мені попа-
 деться на зубок; я йому допечу, коли не кулаком, то язиком.

СЕМЕН. Та цур йому! Ну, якже ти поживаєш?

ІВАН. А так: Бреду горем, мов тим морем, і враг його зна, коли
 перебреду. Та про мене довга пісня; багато говорить, та нема
 чого слухать. Стривай, стривай, дай, я на тебе подивлюсь!
 Е, братухо, та й змарнів, неначе після пропасниці!

СЕМЕН. Чужа сторона — не рідна мати.

ІВАН. Що й говорить! А тут Одарка за тобою так вбивалась, що
 й... Часом почнеш її розважати, то ще й гірш! Чорти його
 батька знає, колиб мене так дівчина любила... Щож далеко
 був?

СЕМЕН. Та занесло мене аж у Бесарабію!

ІВАН. Еге, близенький світ! Багато заробив?

СЕМЕН. Вісімдесят приніс!

ІВАН. Ого! Та в Одарки з півсотні на схові.

СЕМЕН. А тиж по чім знаєш?

ІВАН. А якже, хвалилась, що дав заховати.

СЕМЕН. Щож у вас нового?

ІВАН. Багато нового! Земельне прибавили, та ще на якусь школу!... Здирство, брат, таке, що й!... Перед Різдвом, кажуть, знов рекрутчина. Гаврила Куксенка у острог посадовили за те, що вкрав курку у шинкаря!... Та цур йому з такою новою! Ходімо, там хлопці зібрались на раду.

СЕМЕН. На яку раду?

ІВАН. Березу на цю зиму обібрати. Та он же й вони йдуть сюди. Он і Омелько, і Савка! *(Гука)*. Гов-гов!... *(Парубки за лаштунками одгукуються)*.

ЯВА V.

Омелько і другі парубки.

ОМЕЛЬКО. Як собі хочете, панове-товариство, а я не можу; зберіть собі кого другого; я й так за дві зими прийняв муки.

1-ий ПАРУБОК. Велика мука! Може ти ремствуєш на кого з нас? Може тебе хто зобідив, так кажи?

СЕМЕН *(підійшов до парубоцтва)*. Добривечір вам, панове-товариство!

УСІ. Семен!... Наж тобі!... Здоров! Чи давно прийшов? Як поживаєш?

СЕМЕН. Спасибі, братове! Як вас Господь милує? *(Цілується з деякими)*.

ІВАН. Щож, обібрали березу?

2-ий ПАРУБОК. Та он Омелько єрепениться!

ІВАН. Яж казав, що без мене ладу не буде! Хлопці, хто за Омелька, обізвись!

ГОЛОСИ. Я! Я! Я!

ІВАН. Бач, Омельку, усі тебе бажують; чогож ти брикавсь, мов той невук?

ОМЕЛЬКО *(показує на Семена)*. Ось вам береза! І розумний і дотепний!

ДЕЯКІ ПАРУБКИ. Молодий ще дуже! Хоч і повно в його голові розуму, так глевкий же ще той розум, — нехай зачерствіє!...

ОМЕЛЬКО *(чуха потилицю)*. Не хотілось би мені... Ну та нехай вже буде ваша зверху. Хто за мене, ставай у праворуч! *(Скільки парубків переходять)*.

ІВАН *(стає на півдорозі)*. А я, братове, ні сюди, ні туди. Як що Омелько постановить могоричу, то й я за нього. *(З хати виходить Микита)*.

ГОЛОСИ. Почав вже вигадувати!...

ІВАН (*ніби не бачить Микити*). Аджеж Микитин батько всіх людей могоричив, щоб його обібрали за старшину.

МИКИТА. А тиж бачив?

ІВАН (*здіймає картуза*). І ви тут? Я хоч не бачив, та чув.

МИКИТА. Гляди, щоб часом тобі не позакладало!

ІВАН (*глузуючи*). За щож ви гніваєтесь на мене, паничу? Звиніть, будь ласка, мені вже цей раз, а то все так буде! (*Регіт*).

ГОЛОСИ. Та годі тобі, Іване, перестань!

ІВАН. А що бо ви за народ такий! Тільки що вступив до речі з паничем, а ви вже й почали гріматі.

МИКИТА. Я з таким дурнем і говорить не хочу!

ІВАН. А звісно! Бо виж високого коліна; ваш батько, в купі з хортами, лизав панські тарілки! Щож, Омельку, купиш могоричу?

ГОЛОСИ. Годі-бо тобі теревені правити!

ІВАН. І — лихо, не дадуть і поторгуватись! Ну, нехай стара вязне! (*Перейшов*).

2-й ПАРУБОК (*переходючи*). І я туди, де більш!

3-й ПАРУБОК (*теж*). У гурті й каша смачніш.

4-й ПАРУБОК. Куди кобила, туди й лошя!

5-й ПАРУБОК. Що громаді, те й бабі!

6-ий ПАРУБОК. Гуртом і батька добре бить!

7-ий ПАРУБОК. Слухайте, хлопці, я вам ще торік казав, щоб Соломію прогнати з нашої кумпанії, бо вона в городі зовсім ошаліла.

ІВАН. Стало бути, перевчилась на один бік.

7-ий ПАРУБОК. Іноді таке неподобне сплеще, що й парубкові соромно слухати, не то, що дівці. Там, як розпусе губу, так і не вговтаєш її!

6-ий ПАРУБОК. Так, так; вона так любить скороминку.

ОМЕЛЬКО. Та ну-бо, не перебивай!

7-ий ПАРУБОК. Тепер же знов кажу вам, що як вона буде ходити на наші вечірниці, то я вам не товариш.

МИКИТА. А я хочу, щоб вона ходила!

ОМЕЛЬКО. Малоб чого ти схотів!

7-ий ПАРУБОК. От, спарувать би її з Миколою, — булаб пара!

МИКИТА. А чому ж не з тобою?

7-ий ПАРУБОК (*сміючись*). Бо ви обоє панського кодла; твій батько з лакизів, а її з поварів!...

ІВАН. От, як би їх, братця, й справді спарувать, як раз на теб вийшло, що чорт сім пар черевиків стоптав, доки до купи зібрав.

МИКИТА. *(згорда)*. Ну, нехай би вже хто путній говорив, а то...

ІВАН. А то що?? Ну-ну! Чогож ти замовк?

ОМЕЛЬКО. Та перестань вже! *(До парубків)*. Я так, братця, думаю, що Соломія не є так-то й винувата... Алеж громада — великий чоловік. Ну, одкликайтесь, хто не хоче, щоб вона була в нашій кумпанії.

ГОЛОСИ. Я! Я! Я! Всі не хочуть!

ОМЕЛЬКО. Щож, Микито, бачиш, тільки ти один за Соломію.

МИКИТА. Тьфу на ваші порядки! *(Пішов)*.

ОМЕЛЬКО. Ой, не плюй, Микито!

ІВАН. Знаєш, куди плюнь?

ГОЛОСИ. Не зачіпайте його, хай собі йде!

ІВАН. Щож він тут розпливався!... Я не подивлюсь на нього, що він панич!

ГОЛОСИ. Та цур йому!

ОМЕЛЬКО. Та й то правда! Не зачіпай дурного, то й свого розуму не пощериш! Слухайтеж сюди, панове-товариство! Не хотілося мені, дуже не хотілося бути за березу; ну, та коли вже ваша воля, то мушу послужити. Будемож гуляти чесно, тихо, та смирно, як слід чесному й поважному парубоцтву, так як гуляли наші діди й батьки.. Хазяйку на вечорницях поважать і шанувать, як матір, з дівчатами обіходиться з повагою; та не забувать, братця, що чесна дівчина, то є краса і честь усього села.

ВСІ. Так, так!

ІВАН. Ну, вже Омелько, що скаже, то так, неначе дратвою пристрочить.

СЕМЕН. Не піде з позикою за розумом!

ОМЕЛЬКО. Тепер в складчину, та покропимо вечорниці. Семене, ти будеш за міхоношу; настановляй бриля! *(Кида у бриль Семенові срібні гроші)*. А ти, Гнате, збігай за музиками, та й дівчатам дай звістку.

3-ий ПАРУБОК. Та це я знов за попихача!

ОМЕЛЬКО. Бо тиж молодший над усіх. *(Парубки скидають Семенові гроші)*.

ІВАН *(виверта кишені)*. Деж це мої гроші? Деж це вони у бісового батька поділись? От тобі й на! Калавур! Обікрали... Е ні,

брешу, постривай, осьдечки вони! Ох, колиб же не розсипати!... На тобі, Семене, червінця!

СЕМЕН. Та цеж шаг, та ще й щербатий!

ІВАН. Щербатий, тю! Така його й мати щербата була. Бери, коли дають! Знавш, братіку, з голого, як з святого!

ОМЕЛЬКО. Тепер починай пісні — звеселимо вулицю!

ГОЛОСИ. А ну, гей, почнемо „чумака“! Зачинай хто?...

Гуляв чумак на риночку,
Та пив чумак горілочку:
Пропив воли, пропив вози,
Пропив ярма, ще й занози — } двічі.
Все своє добро!

Прокинувся чумак в ранці,
Та полапав у карманці —
Всі кешені вивертає,
Аж там грошей вже й чорт має — } двічі.
Нічим похмелитись!

Ой піду я до шинкарки:
„Всип, шинкарко, хоч з пів кварти!“
Шинкарочка к чорту дметься
Ще й з чумаченька сміється, — } двічі.
Що гіркий п'яниця!

Скинув чумак жупанину:
„Всип, шинкарко, четвертину!“
„Ой не всиплю четвертину,
Здобудь грошей хоч з полтину, — } двічі.
Тоді пий — гуляй!“

Вийшов чумак на могилу,
Станув, глянув у долину:
Стоять воли, стоять вози,
Висять ярма, ще й занози, — } двічі.
Не моє добро!...

Ой піду я у Молдаву,
Та сім рік я погорюю;
Ой сім рік я погорюю,
Воли й вози покуную — } двічі.
Впять буду чумак!

ДІЯ II.

Середина Семенової хати. Семен і Іван сидять край столу. Одарка
порядкує біля печі.

ЯВА I.

Микита сидить за столом і луза насіння; Маруся з деркачем в руці, Морозиха сидить на полу.

МАРУСЯ. Причепурю я, тіточко, хоч трохи вашу хату, бо щоб не прозвали й вас нечушайдою, як от співають про ту удову, — що сім день в печі не топила, сіней, хати не мела...

МОРОЗИХА. Причепури, чепурухо! Та не викидай сміття на двір, бо против ночі не годиться.

МАРУСЯ. Хібаж я цього не знаю? Я замету між кочерги! (*Зупинилась проти Микити і з жартом говорить*). А ти, парубче, не сміти по хаті, а то я тебе ось цим деркачем по губах!

МИКИТА (*дає їй лушпиння*). На, викинь!

МАРУСЯ. І сам викинеш, не великий пан. І — і розлуцився!

МИКИТА. Відчепись ти від мене!

ЯВА II.

Тіж і Одарка.

ОДАРКА. Добривечір!

МАРУСЯ (*швидко*). Сестривечір, добрички, чи не телячили ви моїх бачатків? — А якже, телячили, телячили; задрали лози та й побігли у хвіст. Яким це вас вітром сюди занесло?

ОДАРКА. Таким же, як і вас. Здрастуйте, тітко! Чи ви ще живенькі — здоровенькі? (*Кладе хліб на стіл*).

МОРОЗИХА. Здорова, здорова, дівонько! Як тебе Господь милує?

ОДАРКА. Спасибі Господеві милосердному! Бабуся вам кланяються.

МОРОЗИХА. Спасибі, спасибі!

МАРУСЯ (*тихо до Одарки*). Що, вже бачилась??

ОДАРКА (*осромлячись*). З ким?

МАРУСЯ. Ач, ще й питає!

МИКИТА (*наслушає*). Так і вилетіла йому на зустріч!

МОРОЗИХА. Хто? Кому на зустрічі?

МИКИТА (*регоче*). То ми балакаємо про Одарчиного мидруса.

ОДАРКА. „Просимо вас, не смійтеся з нас; ми об тім не споримо, що вас не стоїмо; ви за нами не дуже, а ми за вами й бай-дуже!...“

МАРУСЯ. Он як відчитала!

МИКИТА (*удає з себе спокійного*). Говорила покійна до самісенької смерти, та все чорт батька зна що!

ОДАРКА. Адже я з тобою не балакаю, то й не лізь у вічі. Я тобі вже не раз казала, не зачіпай мене!

МАРУСЯ (*регоче*). Закуси, Микито, чим Бог послав!

МИКИТА (*до Марусі*). А тобі зась, коли не до тебе річ! (*До Одарки*). Так кажеш: „Не зачіпай мене!“ Ач, яка велика парсона!

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС (*за вікном*). Чи є хто в хаті? А вийдіть сюди на часинку!

МАРУСЯ (*зазира у вікно*). А кого вам треба? (*Придивляється*). Та це Сидориха. Це до вас, тітко!

МОРОЗИХА. До мене? Чогоб то їй?

МАРУСЯ. Певно прийшла прохати, щоб ви поворожили. Вона вже, либонь з тиждень, мов несамовита, по усіх ворожках бігав, та питає, чи скоро її чоловік повернеться з наймів?

МОРОЗИХА. Ну вже хай вибача. Проти неділі я й карт у руки не візьму. (*Пішла*).

МАРУСЯ (*сміючись*). Слухай, Одарко! А ти багато ворожок одвідала, доки діждалася Семена? (*Скинула оком на Микиту*).

ОДАРКА. Не лічила!

МАРУСЯ (*чванливо*). Чогож це ви так запишалися, чи не в міщане приписалися?... (*Помовчала*). Чи не ворожать оце тітка на зорях?... Треба піти та й собі повчитись; бо либонь незабаром і мені прийдеться де-кого відшпигувати... (*Глянувши з сміхом на Микиту, побігла з хати*).

МИКИТА (*встає і довго ходить по хаті. Балакає ніби про себе*). Парсона, настояща парсона!

ОДАРКА (*не дивиться у вічі*). Яка є, такою вже й зостанусь!... МИКИТА. Пава, панянка...

ОДАРКА. Кудиж нам до вас рівнятись? Ми за вами й не потрапимо!... То ти з себе удавш панича, а ми люде прості...

МИКИТА. Щож, багато Семен заробив?

ОДАРКА. Спитай у нього!

МИКИТА. А тобіб то він і не похвалився?

ОДАРКА. Скільки заробив, стільки й буде... У шинок не понесе.

МИКИТА (*глузуючи*). „Не понесе!“ Я, бач, через те питаю, що бачив сьогодні на ньому одержу і зовсім би нову, та тільки старі дірки та латки!...

ОДАРКА. Ох, як же смішно! Чомуж ти не речеш? Ану, заре-гочи!...

МИКИТА. А тобі до плачу доходить?

ОДАРКА. Ми у злиднях вирости, то вже й звикли.

МИКИТА. А вже грошей, то, певно, повні кишені приніс, та все, мабуть, бамажки, чи може червінці?... Багатир! А як же ви до вінця, у хургоні поїдете, чи на волах?

ОДАРКА. Підемо пішки! Пішки, кажуть, нема замішки!

МИКИТА. Воно й безпечніш! А то як баских коней запряжете, то щоб бува не перекинули та не покалічили... Або щоб на те не вийшло, як співають: „Ой їхали, та возилися; тпру! — стали, зачіпилися“...

ОДАРКА. Еге! І яж так кажу, достомітно так!

МИКИТА. Ай гарний же який став Семен, мов намальований!...

ОДАРКА. Егеж, гарнісенький такий! (*Усміхається*). Мабуть мати в любистку купала.

МИКИТА. Лице мов висмоктане, а очі як баньки!... Вже й говорить трохи навчився, а перш було все мовчить!

ОДАРКА. Хто мовчить, той двох навчить!

МИКИТА. А звісно! Він таки вилюдніє. Розумний парубок! Там такий розумний, як дядина курка; що знесе яйце, то й куд-кудахка!... І такий вже тихоня, хоч проти шерсти його гладь, не вкусе.

ОДАРКА. Вже він нікого не дратує і ні з ким не заведеться...

(*Глянула на нього*). Та й до шинку стежки не втопче.

МИКИТА. Справді? Покірливий, виходить, мов той ледачий цуцик; хоч на хвоста йому наступи, й не писне.

ОДАРКА (*підвела очі*). І ти думаєш уразити мене такими речами? Та хоч ти собі що хочеш вигадуй, мели собі язиком, скільки влізе, а мені аж нічогосінько!...

МИКИТА. Такий вже то, стало быть, до вподоби; хоч медом обмаж його, хоч дьогтем... Але мені цікаво ось що. Скажи мені будь ласка... не раз вже я тебе питав, але ти все одмовчувалась... Скажи мені, чим він тобі до вподоби?

ОДАРКА. Ба такий й скажу: Тим, чого в тебе бракує.

МИКИТА. Щож, він на вроду кращий від мене, чи розумніший?

Чи постатю, чи хистом взяв?

ОДАРКА. Ні, не те, все не те ти кажеш. Може розумом та хистом ти його й переважиш, не знаю. А ось що: Ти багатий дукар, а він бідний — і за те я його люблю! Ти спритний і надто балакучий, а він тихий — і за те я його люблю! У тебе що-разу сміх та глум на умі, а в нього праця — і за те я його люблю! Ти кожного зачіпиш, з кожного кепкуєш, а він нікого й словом не уразить — і за те я його люблю! Ти вихавляєшся та чванишся тим багатством, що батько твій придбав, а сам і за холодну воду не берешся, а він змалку працює і батькові своєму старому допомагає, і малих братів та сестер до розуму доводить — і за те я його люблю! Ти мало не що-дня п'яний, та бешся, та бенькетуєш, а його й з роду ніхто п'яним не бачив — і за те я його люблю! Чув? От тобі і вся правда!... Щож це, ні тітки, ні Марусі? Це неначе нарочито нас звели...
(Хоче йти з хати).

МИКИТА. Ні, не всі ще ти одзнаки перелічила. Про те ще не сказала, що як він умів улесливо буркотати, та слини розп'юскати...

ОДАРКА. А тиб то не буркочучи задурив Марусі голову? Звів дівку з ума, та й відсахнувся!...

МИКИТА. Нехай собі дурів, коли приступа!... (Палко). Так ти певно йдеш за Семена?

ОДАРКА. Ще нехай зпершу подаю рушники, а тоді вже буде річ про весілля!...

МИКИТА (скаженіє). Відсахнись від нього! Відсахнись, кажу тобі!...

ОДАРКА. Цур тобі! який страшний у тебе погляд!... (Побігла з хати).

МИКИТА (кричить). Одарко, пострівай,... Щож тепер?... (Ламає руки). „Страшний погляд!...” Так!... Аж ось коли ти вся зявилася перед моїми очима, мов на долоні!... Тобі треба голубиної мови, улесливих річей? А я тебе лякаю своїм поглядом? Через те я тобі не до вподоби?... Не вірю, не вірю!... Це все нікчемні речі!... Дратуєш ти мене, як і торік дратувала, що слова правди у тебе ніколи не випитаєш. Алеж перш я ніколи не чув від тебе того, до чого зараз допитавсь... Хоч це і жарт, але инчий; хоч це і дратування, але воно вразке, зневажливе! Дратуєш ти мене? Пострівай!... Побачимо, які будуть дині з тієї огудини!...

ЯВА ІІІ.

Морозиха і Микита.

МОРОЗИХА. Намоглась в одну душу, ворожи їй та й ворожи!... Ні одної зірки на небі, геть заволокло, та захмарило... певно на дощ! Дивилась, дивилась... блиснула одна зірка, та й знову заховалась; еге, — на мою думку так випада, що коли не заслаб де в дорозі, то чимсь дуже бідкається. (Сіла на полу). Еге! то оце вже Семен і вернувся з заробітків? Гарний парубок, тихий та покірний!... От буде пара!...

МИКИТА. Кому?

МОРОЗИХА. Одарці! Оце вже вони, мабуть, в осени і поберуться.

МИКИТА. Навряд!

МОРОЗИХА. Чомуж? Вони одно другого стоять! Та й любляться, либонь, собі.

МИКИТА. Навряд, кажу, чи поберуться! То пусте діло, що любляться!

МОРОЗИХА. От цього то вже я й не розумію! Може її хто инчий свата?

МИКИТА. Я її сватаю.

МОРОЗИХА. Ти? Опамятайся! Еге-ге, стривай, стривай! Правда, чула і я щось таке, ніби похоже... Хтож це мені сказав? Не пригадаю.. Алеж, кажуть, що вона тебе ненавидить.

МИКИТА. Можна так зробити, що й полюбе.

МОРОЗИХА. Конешне, чого чарами не зробиш?... На світі усяке в зілля — і до отрути, і до любощів...

МИКИТА. І без чарів обійдемося!

МОРОЗИХА. А гроші то, мовляв, найкращі чари. Еге-ге, ти як захочеш, то знайдеш собі дівчину...

МИКИТА. А як я не хочу нікого, oprіч Одарки?

МОРОЗИХА. Та що-бо ти це таке кажеш? Якже це?

МИКИТА. Те, що чуєте!... Та це, бачте, я шуткую! Я вчадів; а з чаду я можу так зробити, що Семен і дутеля зість.

МОРОЗИХА. Як? що таке? І Богаж ти не боїшся отаке казати? Оце вигадав! Певно ти, парубче, з жиру дурієш! Одно слово: Дука, багатир!... через те тобі отаке нікчемне і в голову лізе!

МИКИТА. Щож мені робити, коли я її люблю? Тут і нехотячи зробишся нелюдиною, коли серце болить, мов гадина його ссе!... Кажуть, слякий-такий Микита, бешкетник, коверзник... А ніхто не загляне Микиті в душу, ніхто не спита, що там

у нього діється. *(Надто зрушений)*. Знаєте, тітко, що іноді щось на мене таке находить, що здається, колиб моя сила, то яб усіх людей порізав; а Одарку розчавучив би, мов ту гадину, на шматкиб її роздер! *(Помовчав)*. Нехай би я був паскудний на вроду, абож злодій, чи шибеник... Чомуж Одарка не хоче мене любити? За що вона зневажає мене? Через що я їй осоружний?...

МОРОЗИХА. Та отже не даром, мабуть, кажуть: „Не родись багатим, а родись щасливим!“

МИКИТА. Так отже кажу: Хоч би я мав і душу свою занапастить, а не попущу, щоб Семен на їй оженився; не попущу, щоб надо мною узяв верх отой обшарпанець, голодранець! „Не родись багатим!“... Що з того, що я багатий, коли серце мое пошматоване, гірш старцевої одежі?... „Не родись багатим!“...

МОРОЗИХА. Ти, мабуть, і справді п'яний?

МИКИТА. Ні, я не п'яний, а упрямий! Щоб-то я був за парубок, щоб не посватав, котру схочу?

МОРОЗИХА. Бачу, парубче, що твоє багатство тобі вже зовсім забило памороки. Жируєш ти!

МИКИТА. Та замовчіть ви Бога ради, не дорікайте мене, не ворухіть мого серця!... *(Довго ходить по хаті)*. Тітко, чи нема у вас чарки горілки?

МОРОЗИХА. Та в тебе й так хмелю того повно в голові!

МИКИТА *(сів за стіл)*. Не бійтесь, я розуму не проплю. А що у мене оттут засіло, у цій кістці *(показує на лоб)*, того ні горілкою, ні отрутою не занімиш!... *(Сніва)*.

Гей і не козак, не,
Бо в козака гроші є,
Гей за ним, за ним, ненька старенька
Дрібні слізюньки ле.

Ой ти синочку мій,
Ти дитино моя,
Гей не пий, не пий тії горілочки,
Бо зведе з ума.

Як горілки я напюсь,
Та й ума я наберусь,
Гей з невірною дружиною
Жити не поймаюсь.

ЯВА ІV.

Тіж, Одарка, Маруся, Христя, Горпина й другі дівчата.

ДІВЧАТА. Добри вечір вам в хаті!

МОРОЗИХА. Здрастуйте, мої любі дівчаточка!... Отже й гаразд, що ви поприходили, а то тут Микита...

МИКИТА. Я чув колись приказку: „Іж борщ з грибами, держи язик за зубами”.

МАРУСЯ. А вгадайте, тітко, де це ми були?

ХРИСТЯ. Ну, та й язика!

МАРУСЯ. Це ми у нас, на горищі, курей покрали!

МОРОЗИХА. Ой буде тобі на горищі від батька!

МАРУСЯ. Про батька байдуже, аби мати не дізнались. Тоді буде мені сто чортів і сіра свита! (*Регоче*).

МИКИТА. Тітко, дайтеж мені чарку горілки!

МОРОЗИХА. І деб то вона у мене взялась?

МИКИТА. А, чорт батька зна що!

МАРУСЯ. Давайте, дівчата, поскубемо курей, та зготуємо вечерю, а щоб не послули, — заспіваємо.

МОРОЗИХА. Оце розумна річ! Справді, заспівайте! Давно вже моя хата не чула співів... Візьмиж котра курей, та поріж за хатою, а тоді вже й скубти!..

(Микита скрутив цигарку, обернувся від дівчат і затулив вуха; дівчата сідають на лават, готують вечерю, инчі ложки перемивають та полумиски; одна дівчина взяла курей і пішла з хати).

ДІВЧАТА (*співають*).

Та нема гірш нікому,	
Як тій сиротині,	
Ніхто не пригорне	} двічі.
При лихій годині.	

Та не пригорне батько,
Не пригорне мати,
Тільки той пригорне,
Що думає взяти.

Налетіли гуси
З далекого краю,
Скаламутили воду
В тихому Дунаю.

Бодай сірі гуси
З пір'ячком пропали,
А що нас розлучили,
Як голубів пару.

Як ми кохалися,
Як зерно в горісі,
А тепер розійшлися,
Як туман по лісі.

МИКИТА Ну, вже завели гарної! Хай вам враг з такою піснею!

МАРУСЯ. А ти заткни вуха, та й не слухай.

МИКИТА. Ба ніж, завили неначе по мертвому!

МАРУСЯ. Я знаю, чому тобі не по нутру ця пісня.

МИКИТА. Ти знавш з носа та в рот!... *(Сміється)*.

МАРУСЯ. „Засмійся, Матвійку, дам копійку“.

МИКИТА *(з серцем)*. Що ти сказала?

МАРУСЯ. Те, що чув! Хіба ти оглух?

МИКИТА. Щоб тобі язик всох!

МАРУСЯ. „Бог — не дитина, не послуха дурного Литвина!“

МИКИТА. Гляди, щоб я тебе іноді, бува, не мазнув по губах!

Щось у мене дуже сверблять руки!

МАРУСЯ *(регоче)*. Ох лишенько! Яж тебе так точнісенько боюсь,
як торішнього снігу.

МОРОЗИХА *(до Марусі)*. Але й ти яка дівка! Чи вжеж не можна
змовчати?

МАРУСЯ. Щоб я йому змовчала? Не діжде він цього, от що! Ве-
лике цабе!

МИКИТА *(скочив)*. Чи тобі заціпить сьогодні?...

МАРУСЯ *(регоче)*. Ох, як же ти мене налякав, аж сорочка на
мені пополотніла!

МИКИТА *(скрегоче зубами і кидається до неї з кулаками)*. Ну,
идолка, дамся я тобі в знаки!...

ЯВА V.

Тіж, Семен, Іван, Омелько і парубки.

ОМЕЛЬКО *(кладає хліб на стіл)*. Добривечір вам, тітко! Чи приймаєте гостей?

МОРОЗИХА. А якіж там гості?

ОМЕЛЬКО. Наше парубоцтво. Нараялись ми прохати вас, щоб знов прийняли нас на цю зіму у вашу господу.

МОРОЗИХА. Чесному парубоцтву моя хата настіж! А як що ти, Омельку, знов за березу, то за твоїм розумом і моя голова не болітиме.

ОМЕЛЬКО. Спасибі вам, тітко! Тепер же, хлопці, звеселить тітчину господа гарною ліснею.

ІВАН (*прожогом вбіга*). Осьдечки й я! (*швидко говорить*). Добри вечір, тітко, га? Чи нема kota тумана, кицьки-шкодливки, — пояси дітям дам; борщу забільного під лавою, хоч покришкою накритого — гребінка гарна є! га? (*Парубки тимчасом чоломжаються з дівчатами, дівчата соромляться, штовхають одна другу. Инча ховається від парубка за дівчат*).

СЕМЕН. Ну, замолов! Починай-бо пісні!

ІВАН. Пісні? Ось зараз! (*Співа й пританцьовує*).

Заграй мені трандибала,
Щоб я трошки подибала...

ОМЕЛЬКО. Не пустуй-бо, Іване, заводь гуртової!

ІВАН. Не гнівайтесь, ваше благородіє, зараз почнемо. (*Співають*).

Та лугом іду, та коня веду,
Розвивайся, луже,
„Сватай мене, козаченьку,
Коли любиш дуже!
А хоч сватай, хоч не сватай,
Та хоч присилайся,
Щоб і слава не пропала,
Що вірно кохався!“
Я кохався, та не сміявся,
Думав тебе взяти,
За лихими ворогами
Мушу покидати.
Покидаю тебе, серденько,
Инчому такому,
Що не скажеш тії щирої правди,
Що мені одному!
„Я ждала вечір, та ждала й другий —
Тебе не видати,
Та й мусіла чорт-зна кому
Всю правду сказати!...“

МОРОЗИХА. Спасибі, добрі молодці, за пісню!

ІВАН. Це я, тітко, добрий молодець, а то все шушваль!

МОРОЗИХА. Що й казать, без тебе яка й гульня!

ІВАН. А вжеж, який без цигана ярмарок? Може вам, тітко, потанцювати?

МОРОЗИХА. Танцюй, коли охота! (*Омелько і Семен становлять пляшки з горілкою*).

ІВАН. Аж жижки трусяться, так хочу танцювати. (*Співа й танцює*).

Колиб мені жупан чорний,
Шаравари сині,
Тоб до мене дівки липли,
Як до браги свині.
Шабля з боку, сам без ока —
Схожий на козака,
А з переду на сову,
З заду на їжака...

От-так, а не чорт-зна як! Колиб це хоч невірненька музика, то яб танцював до самісенького світу. Як так кажуть: „Хоч погано, та за те довго!“ (*Побачив пляшки, починає стогнати*). Ой лишенько! ой, печеж мене, пече! Мабуть сояшниці, або пристріт!

СЕМЕН. Оттак з ним, сіромою, раз-по-раз діється, як тільки вздрить горілку. (*Сміється*).

ОМЕЛЬКО. Деж там у тебе пече?

ІВАН. Та отгуть... і осьдечки... ох, пропав же я! Омельку, рятуй мене, налий швидче чарку — я увілю в середину, то воно там може й полегча.

ОМЕЛЬКО (*бере пляшку і чарку*). Пострівай, тут є й старші від тебе. (*Частує Морозиху*).

ІВАН (*стогне*). Слабий та малий — то найстарші в хаті.

МОРОЗИХА (*до Омелька*). У кого в руках, у того і в устах. Дівчатка, подайтеж там закуски, та хутенько! (*Дівчата становлять на стіл закуску*).

ОМЕЛЬКО. Дай же, Боже, гуляти нам тихо, без сварки і без худого слова! (*Одних трохи, частує Морозиху*).

УСІ. Дай Боже!

МОРОЗИХА. Щасти, Боже, на все добре! Гуляйте, дітки, так, як колись гуляли ваші діди й батьки, чесно, та тихо, як слід поважному парубоцтву! (*Пе*).

ІВАН. Та годі-бо вам причитувати! І почали: „І дай Боже, і не дай Боже!“ Тут чоловік пропада, а вони завели такої довгої, що й до світа не переслухаєш...

ОМЕЛЬКО (*частує Івана*). На вже й тобі!

ІВАН (*випив*). Чуєш, як задзюркотіло, неначе у порожнє ба-

рильце!... Чим би тут закусити? І на що ви, дівчата, постановили оце сало? І хто його їстиме? (*Бере сало й хутко їсть*).

СЕМЕН. Одначе наминаєш, мов той кіт!

ІВАН. Та знаєш, аби чим-небудь напхати пельку. Тю! я й не бачу, що Микита тут! Чого ти замислився, мов та панянка, що заміж хоче?

МИКИТА. Піди собі геть, не твоє діло!

ІВАН (*шуткуючи*). Ой-ой-ой!... який сердитий! Звиняйте, Микито Степановичу! Мені здається, що у вас мухи завелись у носі.

МИКИТА. Чого ти чіплявсь до мене, идоле?

ІВАН. Та цур тобі! Я тільки так... Слухайте, хлопці, я вам розкажу одну казку.

ДЕЯКІ. Ану-ну, що ти там збрешеш?

ІВАН. Е, ні, це не брехня! Давно це, братця, було, ще за царя Хмеля, як було людей жменя. У однім селі та жив собі заможний чоловік, ще за кріпацтва він отаманував, так грошей нагарбав стільки, що може його і в дві тисячі не вбереш. І був у того чоловіка один-одним син, гарний парубок і здоровий такий, що й волаб на двоє роздер; і такий щирий парубок!... тільки не до роботи, а до горілки та до бійки... Гуля той парубок, та й гуля, чи то будень, чи то свято, йому однаково. Беться, та лається, та бенькетує; і ніхто його не зупиня за тим, що багатий!... Ото раз, насмоктавшись у смак горілки, став він думать та гадать, щоб ще таке вигадать, щоб людей здивувать і себе вдоволнить? Думав, думав, а далі й каже собі: Е, не достав мені гарної дівки! А в тім селі та була одна сирота, та ще й убога, і щиро вона покохалась з таким же сиротою, як і сама, і вже вони мали собі побратись, тількиб діждати осени. Як ось багатир почав за тією дівкою зорити, і деб то він її не зуспів, чи на вулиці, чи на роботі, — лізе їй у вічі та й лізе. Дівка плює йому межі счі — а він обітреться, та й знов до неї...

МИКИТА (*скочив*). Брешеш!

ІВАН. Хіба це про тебе? Правдуж, мабуть, кажуть, що на злодієві шапка горить!

ОДАРКА. Правда, правда, Іване!

СЕМЕН. Стривай, Іване, я докажу твою казку.

МИКИТА (*виходить з за столу*). Всі ви брешете, як собаки! (*Йде з хати*).

ІВАН. Та хоч попросайся! (*Регіт*).

МИКИТА (*до нього*). Ну, сатано, одібу я тобі печінки! (*Пішов*).

ІВАН. Оттак! спасибі тобі, паніматко, за вчорашню квашу...

ОМЕЛЬКО. Молодець Іван, неначе окропом ошпарив!

ОДАРКА. Добре відспівав!

МАРУСЯ. І за мене віддячив!

ОМЕЛЬКО (*частує Івана*). За це на тобі, Іване, чарку горілки!

ІВАН. Та ти, Омельку, не дуже піддобрюйся, бо я й про тебе дещо знаю.

ВСІ (*дивуючись*). Про Омелька?

ОМЕЛЬКО. Кажі, брате, може що лихе? Здається, за собою нічого такого я не запримітив, алеж з боку видніш...

ІВАН. А вжеж видніш! А чом ти не випив повної чарки, як тітку частував?

ОМЕЛЬКО (*сміється*). Та й тільки?

ІВАН. Ото й по всьому! Он, як я, так раз-у-раз по повній пю. Не віриш? Ану налий!

ОМЕЛЬКО. Бач, куди гне! Дуже жирно буде! (*Частує парубків*).

ІВАН. Ач, який скупий! Хлопці, загадаю я вам загадку! Хто вгада? „Чотирі чотирники, пятий кавурник, несуть кривулицю, через тин на вулицю“.

СЕМЕН. Я колись її знав.

ІВАН. Та й давно то, мабуть, було, „ще за царя Гороха, як було людей троха?“

ОМЕЛЬКО. А справді, і я знав її.

ІВАН. Та справдіж, справді у решеті дірки! Ех ви, неграмотні! Ану вгадайте другу!

МАРУСЯ. Та ти-бо не забігай наперед, перш цю скажи!

ІВАН. Тиж така догадлива, чи вже й доси не догадалась? Чотирі чотирники — оці чотирі пальці, пятий кавурник — оцеї палець, кривулиця — ложка, тин — зуби.

ДЕЯКІ. Тю, диви!

МАРУСЯ. Ану я загадаю!

ІВАН. Ох, ти моя зозулечко! Ану-ну, загадай!

МАРУСЯ. Що буде, як козі мине сім літ?

ІВАН. „Мати привела Каленика, та не скажу, як зовуть!“ Восьмий год піде! Ну, вже й загадку видрала! А що, братця, значить: „Андрій, сім верст, по коліна?“

ХРИСТЯ. І де він, матінко, повидирав ціх загадок?

ІВАН. Це, бачте, так було: Йшли три чоловіки над річкою, а їм

на зустріч іде чабан. Вони всі троє і запитали його разом; один пита — „як тебе звать?“ другий — „чи далеко до села?“ а третій — „чи глибока ця річка?“ Він їм усім трьом і відповів разом. „Андрій, сім верст, по коліна“. Ну, годі теревені правити! От, колиб це хто заграв, хоч на губах, доки музики прийдуть, яб учистив козака!... Ге, колиб ви, братці, знали, яке мене лихо спіткало!... аж до плачу мені доходить!

ОМЕЛЬКО. І певно, що лихо велике, бо й твар тобі зморщило, неначе постіл.

МАРУСЯ. Ёй Богу! Це вже знов щось вигадав!

ІВАН. Еге, добрі вигадки! Колиб тобі так, як мені, то тобі і голову повернулоб назад потилицею.

МАРУСЯ (*зареготала*). А хіба у мене голова потилицею наперед!

ІВАН. Догадалася! Знаєте, панове-товариство, хотів я порадитись з вами, що оце в осени вже хочу оженитися; годі вже бурлакувать! Та не знаю, яку мені й брати: чи сліпу, чи криву, чи безносу, бо проста не піде за мене! От добре моему побратимові Семенові, що йому й на думку не спада женитись!

СЕМЕН. От, чортів парубок, яке приклав!

ОДАРКА (*засоромилась*). Тебе, Іване, і за ніч не переслухаєш!

ІВАН (*до Одарки*). І ти обізвалася? Так і видко, що заміж не хоче!

(*Регіт*).

ОДАРКА. А бодай тебе!

МАРУСЯ. Це не в віко, а прямо в око попав!

ІВАН (*до Марусі*). Слухай, чорнява, брови, як сметана, сажою підведені, глиною зашпаровані, — чи ти підеш за мене!

МАРУСЯ. Як за такого хорошуна не йти! (*Регоче*). Кругом багатир, від халяв до потилиці!

ІВАН (*подумав*). Ні, не буду я тебе сватати! Бо колиб ти була хоч трошки вища, абож нижча, або товща, чи там тонча... А то якось не під лад. Та ще й зовсім не балакуча, неначе у тебе й язика нема!... (*Регіт*).

ХРИСТЯ. Іване, я піду за тебе!

ІВАН. Ти? Ану пострівай, я придивлюсь до тебе! (*Дивиться їй у вічі*). Еге-ге, та тиж каліка!

ХРИСТЯ. От ще що вигадав!

ІВАН (*шепче їй на вухо*). А правда? (*Христя одпиха його і біжить між дівчат*).

ОМЕЛЬКО. Ну, хлопці, щож ви стовбичите? Доки музики прийдуть, грайте у карти, або що.

СЕМЕН. Справді, давайте, згуляєм у лави! А в кого є карти? Або у хвильки?

ОДИН ІЗ ПАРУБКІВ (*виймає карти*). Ось у мене є!

ІВАН. Ану, покажи!.. (*Придивляється на карти*). Та й засмальцьовані! Славні будуть блини, як діждемо масляної!

СЕМЕН. Ну, хто у хвильки? (*Семен і три парібки сідають на полу і грають у хвильки; деколи промовляють*). „А в тебе дундик?“ „Ходи крало! Клади, чуть — лізе! А в кого курятник? Клади стару! Та не поглядай! Та ви-бо не зморгуйтеся! За одно пропадать, козирай нехвалидом. Клади попівну!“...

ЯВА VI.

Тіж, Гриць і Василь (музики).

ІВАН. За вовка помовка, а вовк і в хату. Грайте мені зараз! (*Схопив одного музику і почав пустувати*). „Ой грай, коли гравш!“...

МУЗИКА. Та ну-бо, не пустуй! — штрумент розібеш!

ОМЕЛЬКО (*частує*). Вишійте, братці, та вчисьте нам якої небудь!

МУЗИКА. Можна, якої завгодно можна!

ІВАН. Заграйте мені такої, щоб я аж не стямився!

МУЗИКА. Усякої можна! (*Настроює скрипку*). Тільки щоб на струни було!

ІВАН. За це не турбуйся, я за все платю!

ОМЕЛЬКО. А з яких би то грошей?

ІВАН. З яких? Що з тобою розказувать!...

ОМЕЛЬКО. Та ти, Іване, не хапайся, — нехай зпершу дівчата потанцюють.

ІВАН. Оце вже не по моему!... (*Музики заграли, дівчата по дві кружка танцюють*).

ІВАН (*довго дивиться, притупуючи ногою*). Та вже більш копи лиха не буде! „Трясітеся, рубці, дивітеся, хлопці!... Розступітеся, миряне, нехай гиря погуляє!“ (*Схопив одну з дівчат і танцює з нею*).

Ой піду я в ліс по опеньки,
Таки найду дуб зелененький;
Сюди-туди дубком стрепену, —
Натрусля жолудиків пелену.

Завіса.

ЯВА III.

Через тиждень після другої дії.

На коці тяж обставини, як і в першій дії, тільки хата Одарчина трохи глибше к селу; проти хати, зовсім на переді, криниця і жолоб. Вечерів

ЯВА I.

Христя і Маруся.

МАРУСЯ І ХРИСТЯ (*йдуци до криниці з відрами на плечах, співають*).

За тучами, за хмарами
Сонечко не сходить;
За лихими ворогами
Мій милий не ходить.

Ой ви, тучі, ви грізнії,
Розійдіться різно!
Прийди, милий, чорнобривий,
Хоч не рано — пізно!

Привикайте, карі очі,
Самі почувати, —
Гей поїхав мій миленький
У поле орати.

Бодай воли живі були,
А плуг поломався,
Щоб мій милий, чорнобривий
З волами пригнався.

ХРИСТЯ (*набіра воду*). Чи будеж то Одарка кликати на сватання?

МАРУСЯ (*теж перехиляється у криницю*). А хто її зна! Ні, ти ось що скажи: Що буде, як Микита довідається про це сватання?

ХРИСТЯ. А хібаж він і досі не знає? Та мені здається, що Микита тільки так собі коверзує!...

МАРУСЯ. Ой ні, не кажи цього, бо знаю я добре Микиту!... (*Озираюлась навкруги*). Чи ти знаєш, що він ще позавчора пішов у Хвестунову, до якогось ворожбита?

ХРИСТЯ. Ой лишенько! Еге!... І щож той ворожбит зроби?

МАРУСЯ. Що? Перекине Семена вовкулакою, от тоді й роби, що хочеш... Я вже шепнула про це Одарці, так вона, Господи, як плакала!

ХРИСТЯ. Сердешна! Чула й я, сестричко, що є такі ворожбити... Хай Бог боронить!... Адже он розказують, що позаторік, чи пак ще давніш, у Хайнівці та один упир за щось-то ремствував на якогось парубка... Ото той парубок посватався, а далі й звінчався.. Тільки що, каже, вийшли вони з церкви, аж його молода зараз і перекинулась у зазулю, вилетіла на тополею, та й почала кувати; а він перекинувся у собаку, та й побіг, гавкаючи, у подовж села, і від тоді й чутки про них нема... Ох, борони Боже! Прощай, сестричко! (*Пішла*).

МАРУСЯ. Ходи здорова! Господи, як то чудно у світі діється, що кого щиро кохавш — одвертається від тебе, та ще й кепкує, зневажає; когоч ненавидиш, дивиться на його не хотілаб — у вічі лізе!... Ох, Микито, завязав ти мені світ, отруїв ти мою душу!... За теж тепер і сам караєшся! Нудиш світом за Одаркою, а вона й дивитись не хоче на тебе!... І чого він до неї липне? Дивно! Чи зрозумієж вона його речі, його погляд, його душу?... (*Співа*).

Чи я вплила, чи я вбрела,
Чи мене підмито?
А чи козак любить не став,
Чи його одбито?...

ЯВА II.

Іван і Маруся.

ІВАН (*виходе від села*). Чи то ти тут, Марусе, співала? Диви!

А я йду собі та й думаю: певно, соловей!

МАРУСЯ. Тобіб тільки насміхатись... От, щастя дівці!...

ІВАН. Щастя, як трясця, кого нападе, не скоро покине! Якій же то дівці?

МАРУСЯ. А вже без лиха не обійдеться, як хтось-то довідається!

ІВАН. Про кого це ти кажеш?

МАРУСЯ. Знавш про кого!... Щось буде, а чогось не стане...

ІВАН. Дурниця! хіба ти що чула про...

МАРУСЯ. Що вже я вухом чула, того у мене з язика не вхопиш!

ІВАН (*зазира їй у вічі*). Справді? А ти не знавш, куди пропав Микита?

МАРУСЯ. А по чім я знаю!... Хіба мені Микита що? Сват він мені, чи брат, чи яка рідня?...

ІВАН. Та так, ніби свояк з лівої щоки?...

МАРУСЯ. Ти вже почнеш чорт батька зна що вигадувать, та притулять горбатого до стіни! Прощай! *(Пішла)*.

ІВАН. Ідїть здоровенькі! Ну, та й заздрїсна яка дівка! Вже їй, бач, і не понутру, що Одарка перш її йде заміж. Мабуть ці підстаркуваті дівчата скрізь однакові, що дівку, котра йде раніш її заміж, у ложці води втопилиб!... Щож це Микити ніде не видко? Ще як позавчора бачив я його у ранці в шинку, та й доси! Такий понурий був, та сердитий, все пив горілку... О, завзятий, бісів парубок! Одначе Маруся мабуть щось знає... Треба сьогодні бути на сторожі! Стривай, а це що? *(Придивляється)*. Хтож ото йде? Так і є, Семен з старостами! А хтож то за старостів? Бач, писар Скубко та старий Кугут! Ану, заховаюсь, та послухаю, що вони казатимуть; може це й мені на старість знадобиться! *(Ховається за жолобом)*.

ЯВА III.

Семен, писар Скубко і Кугут.

КУГУТ. Тиж, Семене, зостанешся на дворі, а ми підемо в хату, бо так закон велить; а там вже, як що той... то й тебе покличемо... Я пак і забув спитать, як ти з дівкою, що вона?... Бо треба знать, з чого розмову почать...

СКУБКО. Да, обязательно!

СЕМЕН. Вона согласна!... Тільки баба її неначе трохи... Каже, що Одарка ще молода, „нехай, каже, погуля!“...

СКУБКО. А котрий же їй, примеру, год?

СЕМЕН. Вісімнадцятий.

СКУБКО. Штож, дівчонка як раз у поре! Уже законний срок перескочила!...

КУГУТ. Та вже якось воно буде, якось-то Господь нам допоможе...

СКУБКО. Знаєте, як то кажуть, „що було, то бачили, а що буде, то повидимо“. Умієм заговорить зуби, і всьо будеть какурат!

КУГУТ. Ну, то ходім, пора! Господи благослови! *(Старости пішли в хату Одарчину)*.

СЕМЕН. Хай вам Господь милосердний помагає! *(Сіда на камені)*.
І чого воно на вулиці так тихо: ні гомону, ні співів не чуть? Хоч би щонебудь глас подало. Тихо, всюди тихо! *(Задумався)*.
Хоч би Іван на цей раз трапився, він би розважив мою тугу. Правду, мабуть, кажуть, що перш чим оженитись, треба

тричі зажуритись... Якись сумні думки роєм обсідають голову і одна другу жене і розбиває, мов хвиля хвилю!... Одна думка не лізе мені з голови: З якого побиту Одарка позавчора, на вечорницях, як сказав я їй, що пришлю у неділю за рушниками, ніби злякалась і затремтіла, а потім якось чудно спитала: „А чи будемо ж ми щасливі?“ Далі щось таке натякнула про Микиту, ніби боїться його.. Став я її допитувать: Хіба, може, кажу, Микита похвалявся? Вона замовкла й замовкла, неначе води в рот набрала. З того часу я серця свого не заспокою! Раз-по-раз мені здається, що ось-ось, незабаром, усе, чим я жив, усе, що мене тішило на світі і що керувало моєю тяжкою працею, одіймуть у мене на віки... Мов вихор належить, зопсує і полама моє щастя...

ІВАН (*тихо*). Задумався... Чи не налякати мені його? Може звеселю...

СЕМЕН. Неначе хто балака?

ІВАН (*тихо*). Почув! (*Почина гарчати по собачі*).

СЕМЕН (*приглядається*). Щось неначе лежить? (*Іван гавка*).

Собака, чи що? (*Іван нявчить по котячі*). Що воно таке?

(*Іван співа півнем*). Справді, чи не відьма?

ІВАН (*хутко кидається до нього і балака не своїм голосом*). Здоров будь, козаче!

СЕМЕН. Це ти, Іване?

ІВАН (*своїм голосом*). А тож який біс! А куди це ти налагодився?

СЕМЕН (*усміхнувся*). Хібаж від тебе виховаєшся? Одначе, спасибі, що ти прийшов, а то я трохи не здурів; така мене туга взяла.

ІВАН. Чорт батька зна, чого журиться! Кажуть ще, що кому хвортуна слуге, то він ще й хвортуну лає. Дівка його любить, що й душі не чує, а його бере туга! Чудасія, та й годі!

СЕМЕН. Та баба Одарчина щось морочить!

ІВАН. Сказано, стара, треба ж показать, що в ній вся сила. А може боїться, щоб чого не нашкодив Микитин батько?

СЕМЕН. То-то бо й є! Щось і Одарка ніби не та стала.

ІВАН. Говори! Одарка баби не послуха; не так вона тебе любить, щоб послухала бабиних витребеньок; тільки...

СКУВКО (*на порозі*). Семйон, гов! А йди сюди!

ІВАН. Бач, он вже й гукають тебе. А що, тьохнуло серденько? Ідиж, іди! Там вже Одарка виглядає тебе з хусткою.

СЕМЕН (*весело*). Приходь же, Іване, на сватання — тиж у мене й за боярина будеш! Та клич усіх хлопців.

ІВАН. А я думав, що ти за боярина покличеш якого-небудь дуку...

СЕМЕН. От, ще що вигдавав! Миж з тобою не чужі; памятавш, як колись хрестами помінялись?

ІВАН. Я памятаю, аби ти не забув!

СЕМЕН. Приходь же, Іване, на сватання, та збігай за одним заходом і за музиками. (*Пішов. Іван дивиться йому в слід*).

ІВАН(*один*). Чудний парубок; дівка без міри його любить, а його бере туга!... Колиб мене так дівчина любила, то булаб у мене й сорочка вишивана, і стяжка шовкова, а то яка у мене стяжка? Тільки слава, що стяжка: мотузка, а не стяжка! Ех, чорти його батька знає, здається, і робиш гірко, а їси усеж таки не солодко! (*Махнув рукою*). Ех, танцюй лихо, смійтесь злидні! (*Співа і танцює*).

Ой чом не прийшов,
Коли місяць зійшов,
Тоді тебе принесло,
Як сонечко ізійшло!
Ой чом не прийшов,
Як я говорила, —
Цілу ніченьку,
Свічка прогоріла.
Ой хто до кого,
А я до Параски,
Бо у мене чорт ма штанів,
А в неї запаски! (*Пішов*).

ЯВА IV.

Одарка (вийшла з хати), потім Маруся.

ОДАРКА. От і рушники я вже подавала, а й сама не знаю, чи рада я, чи не рада, що йду за Семена? Когож би це мені покликати у дружки? Піду на село і яку першу дівчину зустріну, ту й покличу. (*Іде на село, їй на зустріч Маруся*).

МАРУСЯ. Добровечір! Не вже це ти й рушники подавала?

ОДАРКА. Подавала, сестричко!

МАРУСЯ. За кого?

ОДАРКА. Ще й питає! Прося тебе, сестричко, до мене за старшу дружку.

МАРУСЯ. Колиж весілля?

ОДАРКА. У ту неділю.

МАРУСЯ. Щаслива ти! За Семена йдеш? І він щасливий!... Бач, як то кажуть, „за терпіння Бог дає спасіння“; хоч і довго ждала, а таки діждалась свого щастя.

ОДАРКА. І ти діждеш!

МАРУСЯ. І... дай поки! Мій сужений мабуть ще десь на припічку кашу їсть.

ОДАРКА. А Микита? Невже знову згордував?

МАРУСЯ (*з серцем*). Дуже він за мною пеклується!

ОДАРКА. Ну, і як ти його, сестричко, любиш! Мені здається, що яб його ніколи не покохала, такий у нього страшний погляд, — мов опече тебе ним, як м'яне! Та сердитий, та поганий на язик!... Я й не знаю, чи зугарен він хоч слово ласкаве сказати.

МАРУСЯ (*зітхає*). Через те я його люблю й покохала, що не вмів він щоразу ні ласкати словами, ні голубити речами, а одним поглядом усе тобі скаже!... Орел, а не парубок! Раз тільки я учула його закохану розмову і стерялась і серце і душу йому віддала! Зневажа він мене, гордує мною, як вітер горою!... Перед усім миром знущається надо мною й глузує мені у вічі. А одно слово тільки він скаже, та так, як тільки умів сказати; одним поглядом все скаже, і я всю його зневагу забуду і знову збожеволю і стеряюсь!

ОДАРКА. Бідна ти, сердешна!

МАРУСЯ (*зиркнула на неї*). Бідна? Чогож тобі так стало жаль мене?...

ГОЛОС СКУБКА. А деж це наша молода?

ОДАРКА. Цеж вже мене шукають... Ось я зараз! (*До Марусі*). Біжиж, Марусе, та клич усіх, усіх дівчат, а я піду лагодити закуску, бо баба самі не справляться. Глядиж, не барись, приходь хутенько! (*Йде*). Стривай, і забула. Як думаєш, се-стро, кого мені ще покликати за другу дружку? Покличу Христю, або Горпину... Як ти думаєш? Кого ти раєш? (*Пішла*).

МАРУСЯ (*дивлячись їй у слід*). Про мене хоч і Христю! (*Регоче*). Тобіб тільки щebetати, та мліти від солодких речей!... Чи тямиш же ти, що таке коханне? Ти мене жалієш? Ти так багата щастям, що й мені хочеш частину його уділити? Дурна, дурна!... Одначе дурному, та ледачому завжди щастить!... Що не говори, а бісова тінь гарного парубка підхопила... Це відьомське чудо! Розквасить губи, та й дума, що ось то яка

я красуня!... Хороша, як курка задріпана! (*Чутно за лаштунками пісню*). Еге, це вже й парубки йдуть на сватання!... Піду та скличу тобі дівчат, а потім будем дивуватись на те щастя!... ха-ха-ха! А Микита десь запропастився!... О, тепер я з нього поглузую!... (*Пішла*).

ЯВА V.

Омелько, Іван і парубки (йдуть через кон з пісню).

Гей по синьому морю
Хвиля грає,
Гей турецький корабличок
Розбиває,
Гей сорок тисяч війська
Витопляє,
Гей сорок тисяч війська
Ще й чотирі.
Гей тож їхали козаченьки
Та із України,
Гей вони посідали на могилі,
Гей викресали вогнику з оружини...

(Виходить Семен, уклоняється парубкам і просить їх в хату).

ІВАН (*вертається*). Треба побігти ще за музиками. Чорт його зна, яку їм і ціну давати? Ондечки й дівчата вже йдуть. (*Пішов*).

ЯВА VI.

Дівчата (стають проти хати і співають).

Заручена та Одарка,
Зарученая;
Дала свою білу руку
На вічну заруку.
Чи між тобі, та й Одарко,
Не казали,
Чи між твого та й серденька
Не втішали?
Не йди, не йди та до броду
Рано по воду,
Та не слухай тих голубів,
Де два загудуть...

Одарка вийшла з хати і кланяється дівчатам тричі у пояс. Потім запрошує їх до хати).

ЯВА VII.

Два музики й Іван.

ІВАН. Ідїть же, дяденька, прямо в хату, а мені ще декуди треба збігати. Так щож, дяденька, договори так, як я говорив?

МУЗИКА. Ні, так буде не ловко! Четвертака до карбованця набавиш?

ІВАН. А какой-бо ви!... Та беріть двадцять копійок срібла, — просю вас!

МУЗИКА. Як то можна? Штрумент же що небудь стоїть, ну, й струн, може, на цілого гривеника зопсуєш, так вонож чогось коштує? Тепера сама тонча струна, таквона, брат, аглицька, або ще й дорожча!... Как ти полигаєш?

ІВАН. Ну, нехай буде по вашому, з вами не зговориш!

МУЗИКА. Верно!... Потому штоб і гаварить, так обученіє треба... Чудной ти! Тепера хоч і на скрипці, навучка тож чого небудь стоїть... Я, може не одного карбованця заплатив, доки навчився. Дам я тепера тобі скрипку, ну на, на!... От ти й не заграєш; бо звесно, как не туди пальці стоять. Воно до всякого діла є наука... Мені дратвою привязували пальці до скрипки, доки навчили; привяже, — і грай... да!... А вот как етот мальчонка був предоставлен до меня у ндравоученіє, так што я з ним воспріімчив був. Ось розкажи, как я тебя муштровав!

2-й МУЗИКА. Мене дяденька били, у-у, здорово били!...

1-й МУЗИКА. Мальчонка вот пічаво, ну только петь, біда, як петь!... Раз, однажди договорились ми свадьбу грати за 75 копеек. Положим, продешевили. Так вон побачив на вікні пляшку, думав, што водка та й украв її, та в горло; а то хитижен... Штож ти думавш, чуть дуба не дав. Так я його, як схватив за холку, да как трипонував, так-так увесь канифоль з него і вискочив!...

2-й МУЗИКА. Мені у сирівці вимочували руки, а далі шевською смолою натирали пучки, щоб отак-о гуділо... (*Показує на бубні*).

ІВАН. Та добре, добре, йди вже, бо тебе й за день не переслухаєш!

1-й МУЗИКА. То-то ж бо й є! До всякого діла треба знати, як і що!... (*Пішов у хату, настроюючи скрипку*). Я тобі усякий танець так заграю, що... Я можу козак-вальця, і жидівочку, і всякі панські танці!...

ЯВА VIII.

ІВАН. У когоб же це мені позичити на сватанне цілу свиту, або хоч невірненького жупана? Піду до старого Ганнуценка; у нього, кажуть, є червоний жупан, ще прадідівський, чи не позиче?... Як одягнусь, то-то з мене козарлюга буде, та й ловкий же! Зараз шапку на бакир, візьмусь у боки і нікому не зверну з шляху!... *(Пішов).*

ЯВА IX.

Микита і Маруся, а згодом Іван підкрадається і приляга за жолобом.

МИКИТА *(тягне за руку Марусю)*. Кажеш, що вже посватав?
 МАРУСЯ. Оце туж-туж... вже либонь і гульня почалась. *(За лаштунками чутно музики до кінця дії)*.

МИКИТА. Он як!... Марусе, виклич мені Семена на часиночку, будь ласка!

МАРУСЯ. Так би я тебе й послухала! І не проси, і не говори мені, нічого не хочу слухати!

МИКИТА. Марусе, слухай сюди!...

МАРУСЯ. Шкода вже мене обдурювати! Дурив, дурив мало не два роки, та й кинув на посміх людям!... Ще й лихословиш мене, та гордуєш перед усіма, що звів з ума! І на вечорницях тоді що ти мені казав?!... Ще й бив би, може, як би... Потім знов підлестився і знов відкинувся... Ось і докотилася ниточка до клубочка...

МИКИТА. Прости мене, я тоді й сам не памятав, що балакав! Виклич мені Семена або Одарку, я тільки скажу одно слово — та й чорт з ними! Слухай, Марусе, коли ти викличеш Семена, то щоб я крізь землю провалився, щоб я світа сонця не вздрів, коли не свататиму тебе!... Я хочу тільки поглузувати з його! *(Маруся пильно дивиться йому в вічі)*. Скажиж, навчи мене, чим зможу тебе ублагати!... Не ймеш мені віри? О, Боже, який же я нещасний! Хоч би одна була людина така, щоб повірила мені на крихту.... Ну, Марусе, коли й ти вже не ймеш мені віри, то піду я, куди очі поведуть... та або втоплюсь, або заріжусь!... *(Йде)*.

МАРУСЯ *(кидається до нього)*. Стривай, Микито! Бог один бачить, що ти робиш з моїм серцем! Не маю сили сперечатися твоїй волі...

МИКИТА. Ти викличеш? Ідиж, йди швидше, Марусе! Чогож ти стоїш?... Марусе, серце мов! *(Пада перед нею на вколюшки)*. Бач, Марусе, я навколюшках тебе благаю, грудку землі зїм, щоб тільки ти повірила мені...

МАРУСЯ. Ох, щож ти зо мною робиш?... *(Підводить його)*. Слухай, Микито! Похвалявся ти йти світ за очі... і я тобі скажу, що загину, коли ти ще раз скривдиш мене! Не губиш ти мене, не губи, мій орле! Бо пропаду, ей-Богу, пропаду за тобою!... Підожди, мій соколе, тут, а я зараз!... *(Побігла в хату)*.

МИКИТА *(один)*. Чари, чари... Бач, бісів дід, як причарував! Сказав, що ще й до села не дійду, як вона сама на зустріч мені вибіжить. Обдурив, клятий ворожбит! Тільки гроші в мене видурив, та горілки у волю насмоктався!... О, не падайсяж і ти мені тепер, чортів дідугане! Я тебе на десятеро розірву, зтопчу, як гадюку, на шматки роздеру тебе, чортів брехуне!... Добре причарував! О, чом я не зможу роздерти себе, щоб вирвать з грудей серце, зтоптати його ногами, собакам його жбурнуть, коли воно Одарці осоружне?!... Так ні, не буде цього, ніколи не буде, щоб Семен, отой обшарпанець, голодранець, взяв верх наді мною!... Та скоріш піду я на Сибір, у каторгу, у пекло до самого сатани, а не попущу тобі Одарки! Задавлю анахтемську віру, убу, як собаку! Деж ти, мій вороже, мій супостате? Виходь мерщій! Дай же мені помститись на тобі, серце своє вдовольнити!...

ЯВА X.

Тіж і Семен.

СЕМЕН *(на порозі)*. А хто тут мене кличе? Маруся сказала, що якийсь чужий чоловік...

МИКИТА. Семен?... Боже, в мене руки дріжать... голова горить... Страшно мені!... Убить?... Ні, ні, ні!... Убить, а потім утекти... Куди втекти?... Зараз втекти? А вони завтра звінчаються... Люде все знають... Мене осміють... Ні, раз мати породила, — не двічі й помирать!... *(Підходить до Семена і удає з себе спокійного)*. Це я тебе кликав. Чогож крадешся, мов той злодій? Бач, як ти згордував, що мене й не кличеш на сватанне...

СЕМЕН. Тебе на сватанне? Тиб таки й пішов! Окрім того, мені сказали, що тебе і в селі нема...

МИКИТА. А деж я був? Ти знавш, де я був? (*Бере Семена за груди*).

СЕМЕН (*відпиха його*). Що це ти, здурів, чи п'яний?

МИКИТА. Здурів?!... Я питаю тебе, де я був? де я був? (*Знов вхопив його за груди*).

СЕМЕН. Та відчепись ти від мене! (*Відкида його*). Чого тобі треба?

МИКИТА. Ти ще й штовхаєш мене? (*Хапа його за горло*).

СЕМЕН (*пручаючись*). Це розбій!

МИКИТА. Ні, я шуткую з тобою! (*Виймає з кешені складного ножа*).

ІВАН (*хутко схопив Микиту за руки*). Пострівай! Не втнеш, Аврам, Ісака, бо коротка шпага!... Хлопці, сюди! Е, брат, шутки — шутки, а хвіст на бік! Хлопці, сюди!... (*Крутить Микиті руки*).

ЯВА XI.

Тіж, парубки, дівчата, музики, старости, Одарка, Маруся і народ.

ВСІ. А що тут таке?

ІВАН. Ще й питають! Поможіть бо звязать, бо пручається! (*Вяжуть Микиту*). Бач, до якого ума доведе горілка!

МИКИТА. Пустіть мене! За що ви надо мною знущаетесь? Лучче втопіть мене, або вбийте! Собаки! Іроди! Катюги!...

МАРУСЯ (*з жахом*). Микито, Микито, що ти наробив!?

МИКИТА. Геть з очей, гадино!... (*Штовха ногою ніж*). Семене, заріж мене, бо ти моїх рук не втечеш!...

Завіса.

ДІЯ IV.

Через три тижні.

Середина Семенової хати. Все збіжже новесеньке, хоч і небагате.

ЯВА I.

Зачепиха сидить на печі, Одарка пеклується коло печі.

ОДАРКА. От бачте, бабусю, які-бо ви недобренькі! Скільки вас не прошю, скільки не благаю, щоб навчили мене старосвітських пісень, а ви все не хочете. Помрете, то й пісні з вами помруть.

ЗАЧЕПИХА. І на що тобі та старовина? Тепер всюди вже співають нових пісень, абож московських... Така вже тепер, бач, поведенція стала, що старе, то те ніби й непотрібне!

ОДАРКА. Як кому. Інчому стародавнє до вподоби, а інчому новина.

ЗАЧЕПИХА. І тобі однаковісенько! Тепер вже все пішло на виворіт... Хіба я не бачу?... Щож, чи скоро там твій обід поспіє? можеб я тобі що помогла?

ОДАРКА. Отакої вигадайте! Ви й рогача не підіймете! Вам тепера тільки казок казати, та скубти піря — ото ваша й уся робота. Коли пісні не хочете співати, то хоч казку кажіть!

ЗАЧЕПИХА. Казку? Я й до завтрього ні одної не нагадаю... Усі позабувала... А що-то я їх знала! А пісень, пісень, мабуть, і за тиждень не переспівалаб!... Мій батько був з запорожців. Господи! як почне було розказувать про ту войну, — волосся до гори підіймається. Ох, давно те діялось... *(Заснула)*.

ЯВА II.

Тіж і Маруся (у вікні; вона розчипчана).

МАРУСЯ. Чи живі ще? Чи ще не задавило вас щастя?

ОДАРКА. Заходь в хату, сестричко! Від самого весілля ти й очей в хату не навернула. Спасибі, що одвідала! *(У бік)*. Вона немов непритомна...

МАРУСЯ. Не дякуй, голубко, доки нема за що! А може я заступила тобі сонечко, то я й відступлюсь від вікна, бери вже й весь світ сонця до себе!

ОДАРКА. Ти щось чудне говориш!...

МАРУСЯ. Я прийшла до тебе за позикою. Уділи, сестрице-багачко, і мені свого талану, бо в тебе його повно, як одежі у злидня: у щасті ходиш, щастя топчеш, щастям умиваєшся, щастям укриваєшся!... Ха-ха-ха! Там тепер у волості роздають талан, твій чоловік набрав повен запіл! Ха-ха-ха!...

ОДАРКА. Бабусю, що вона таке говорить?

МАРУСЯ. Твоє щастє — полова, доки вітру нема, воно й держиться купи, а вітрець подихне і полову як язиком злизало!... Позич же мені хоч частину того, чого і в самої бракує... Ха-ха-ха! Ох, якаж ти щаслива!... Кличте і нас на веселі сльози, і ми з жалю потанцюємо!... *(Зареготала і пішла)*.

ОДАРКА (*побігла до баби*). Чуєте, бабусю, що вона звіщує? Ох, страшно мені!... Я речей її не розумію... Про які вона веселі сльози говорила? Певно, таки стерялася вона... Вона так страшно реготала, що й доси той регіт лящить і вчувається мені!... Чи не подіялось чого з Семеном? Здається, вона нічого такого страшного не сказала. Чогож я уся тремтю? Чогож на серцеві у мене ніби похолонуло?...

ЯВА III.

Тіж і Семен (засмучений).

ОДАРКА. Ось і Семен вернувся! А я тут без тебе мало не вмерла! Бачиш, і доси мов пропасниця мене бє!... (*Семен мовчки сідає за стіл*). Що це з тобою мій голубе? Чого так засмутився? Голова болить? Чомуж ти не обіймеш мене, не приголубиш?...

СЕМЕН (*обійма її*). Я?... Ох, Боже милий! Твоя свята воля! ЗАЧЕПИХА (*прокинулась*). От і гаразд, що ти, Семене, вернувся.

А я задрімала і снитися мені, буцім-то у церкві стою. Ох, Господи милосердний! Завтра великий празник. Сходіть, діточки до церкви, та помолітесь Господеві... І я пошкандиба-лаб, колиб здужала...

ОДАРКА. Я тобі, мій голубе, завтра щось таке гарне, гарне подарую... Вгадай, що! Не кажіть, бабусю! (*Віжить до скрині і вийма вишивану сорочку*). Бач, яка гарна! (*Семен схилив голову до столу*). Семене, та що це тобі подіялось? Йй Богу, я заплачу!...

СЕМЕН (*тихо, в голосі чутно сльози*). Щож? так, стало бить, мені на роду написано! (*Співа*).

Ой годі журитися,
Пора мені женитися;
Візьму я чорнявую,
Ще й личеньком білявую.
Вона гляне оченьками,
Моргне чорними бровами,
Мов серце звеселиться!
Пора мені оженився!
Гей в осени оженився,
А з весною зажурився, —
Записали у салдати,
Треба жінку покидати...
Плачуть карі оченята,
Сохнуть, вянуть бровенята;

Тяжко мені дивитися!...
На щож було женитися?

ОДАРКА. Йому, бач, співи на думці, а до мене й не забалака!...
Чим я тебе прогнівила?...

ЯВА IV.

Тіж і Іван.

ІВАН. Здрастуйте! Помагай Біг вам на все добре! (*Одарка смутна відходить від Семена і стає біля печі*). Чогож це ви всі мовчите? Поглухли, чи що? Здрастуйте, кажу вам! (*Помовчав*). Милости просимо сідати! Спасибі, сядемо! (*Сіда*).

ОДАРКА. Сідай у нас, Іване!

ІВАН. Тоді просиш, як сам сів. Здрастуйте, бабусю, чи ви ще підскакуєте?

ЗАЧЕПИХА. Підскакую з печі до долу, а з долу на піч.

ІВАН. Сором же вам! Такі молоденькі, що тільки б танцювати, а ви все на печі... Злазьте, мерщій, та потанцем!... (*Танцює і співа*).

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
„А чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?“
Виліз медвідь на бузину,
Сказав „кукуруку!“...
Як у тебе, так і в мене
Брови на шнурочку.
А в городі бузина,
А в Києві дядько;
Тим я тебе полюбила,
Що на п'яті перстень.

Чого бо ти журишся, Семене? Ще гірш бува!...

СЕМЕН (*схопився*). Ох, Іване! Не кажи! Нехай Одарка доки не зна... Я сам їй потім скажу... Ох, Іване, за що, за що на мок голову таке горе?

ОДАРКА (*з ляком*). Та що там таке?

ІВАН. Дуже цікава! А я й забув вам розказати... Чи ви чули про Микиту? Якийсь міщанин розказував сьогодні, біля шинку, що, каже, бачив його аж під Київом. Дивлюсь, каже, йде шляхом; я й спитав його, куди Бог несе? — Куди очі, каже, втраплять!... Кланяйтесь там, каже, батькові й матері і ска-

жить їм, що вже на цім світі ми не побачимось. Нехай, каже, не нарікають на сторожу, буцім-то я її підкупив; мені принесла терпуга одна дівчина, я перепиляв рештування у хвурдизі, та й втік... Та ви, бачу, й не слухаєте мене? (*Підійшов до Семена*). Семене, дай сюди руку. (*Бере його руку*). Жаль жінки? Дуже жаль? Еге! аж сльози в очах заблищали...

СЕМЕН. Ох, Іване, колиб ти заглянув у мою душу!...

ІВАН. Видко, братухо, й по очах. Страшна салдацька шинеля?!...

ОДАРКА (*учувши це*). Ох, матінко, доленько моя злая!... (*Ридючи, біжить до Семена й падає, йому на шию*). Боже мій Боже мій, на когоч ти мене покинеш?

ЗАЧЕПИХА. Що там таке? Чого вона голосить?

ІВАН (*зрушений*). То вона з дуру, бабусю! Бачте, Семена назначили у рекрути..

ЗАЧЕПИХА. Ох, лихо мое тяжке!... у рекрути?... (*Голосить*).

ІВАН. Отак заспівали! Це неначе над мертвяком!... Та вгомніться, та послухайте сюди! І — заголосили! Та слухайте-бо! Ну, коли ви не хочете слухати, то я буду розказувать з горшками! Так слухайте, ви, горшки, і ви, кочерги! Назначили Семена у рекрути, а я, як почув це, та й кажу собі: У його жінка молода, а у мене ні жінки, ні хатинки!... Нехай же Семен зна, що є у його вірний і щирый побратим Іван, піду я за нього в москалі!...

СЕМЕН і ОДАРКА (*здивувались*). Що ти кажеш, Іване?

ІВАН. Та це я з кочергами балакаю. Еге, та й кажу: Піду я за нього в москалі!... (*Семен і Одарка кидаються до Івана*).

СЕМЕН. Опам'ятайся, Іване! Мое лихо, мені й одбувать його!...

ІВАН (*кричить*). Мовчи! (*Семен і Одарка обіймають його*). Та ну вас, ще звалите з ніг! А ви думали, що Іван вас тільки так любить? Що Іван тільки вмів брехати?... Так, брате Семене? Ти мені став, як замість батька!... Ніколи і ні в чім ти мене не скривдив, від тебе я ніколи лихого слова не почув. Знай же й ти, що у Івана, під оцією драною свитиною, є серце, горяче серце!... (*Втира рукавом очі і сміється крізь сльози*). Дурні очі, почали плакати!...

СЕМЕН і ОДАРКА (*радіючи*). Іване, брате, друже!... товаришу вірний!...

ІВАН. Сухий, немазаний!.. (*втира очі*). Ач розплакалися, ще посліпнуть, диявольські очі! Давайтеж хоч горілки, або що!

(Сіда за стіл і бадьориться; Семен і Одарка неклуються і подають горілку і закуску).

ЗАЧЕПИХА (*хлипа*). Спасибі тобі, мій синочку! От і кажуть, що товариство перевелось!

ІВАН. Та ну-бо вже, не хваліть, а то перехвалите на один бік! Не рюмсай-бо, Одарко, та давай швидче по чарці, а то й я знов заплачу! (*Одарка частує його*). Прощай, парубоцтво! Прощай, моя латана свитино! Прощай, моя пошарпана доле!. Е, та й бравий з мене буде москаль! Бережись, душа, потоп буде! (*Випива*). Не бере, зовсім не бере! Лий, Одарко, ще! Прощай, розуме, завтра побачимось! (*Випива*). Давай, хоч заспіваю на останці... (*Співа*).

Гей шпориш, шпориш по дорозі,
А бурян по обнозі,
Гей та не мав правдоньки ні в кому,
Да тільки в одному Бозі...

Глядиж, Семене, і ти, Одарко, — як побачите коли сиротину, то пошануйте й нагодуйте її, як батько дитину. Сироти, то моя рідня! Я за ними по всяк час пеклувався і побивався, я плакав з ними.. Плакав, та й тільки! Не забувайте мене, мої любі!

СЕМЕН і ОДАРКА. Нехай Господь од нас одступиться, як ми тебе забудемо!

ІВАН. А як трапиться у вас зайвий карбованець, ви й прищліть його мені, я зараз випю, щоб світ мені замакітрився...

СЕМЕН. За це не турбуйся, брате!

ІВАН. Багато не треба, а так, коли не коли карбованця, або й два! Еге, стривай, аж ось коли діждусь! Слухай, Одарко, виший мені сорочку! Бо в мене ще з роду-віку не було вишиваної сорочки.

СЕМЕН. Одарко, ти мені дарувала оцю сорочку, подаруй краще її Іванові!

ОДАРКА (*подає Іванові сорочку*). Нехай тобі буде на спомин!

ІВАН. Оце так гостинець! Та як же гарно вимережана! За такий подарунок годиться й поцілувати!

ОДАРКА (*цілує його*). Чомуж і не поцілувати?

ІВАН. Ну, та й поцілувала, неначе вогнем опекла!

СЕМЕН. Од щирого серця!

ІВАН. А ти, Семене, не дрімай, — частуй! (*Пють*).

СЕМЕН. Чи в пам'ятку тобі, Іване, як ми, ще за кріпацтва, вті-

кали у Бесарабію? І тоді прикащик хотів нас покропити різками за те, що телят упустили в шкоду. А пам'ятаєш, як ми було в Акермані ховаємось по ровах та по плавнях, як було наїде становий? Зазнали ми тоді горя!...

ІВАН. Ех, лихо, лихо! Коли ти нас перестанеш няньчити? Хоч би ти на времня покумалося з багачами!...

ГОЛОС (за вікном). Семене, а йди до волости!

ІВАН. О, бач, вже й знову прислали! А що, тьохнуло серденько? Ну, випемо ще, та й ходім. (Пють).

Гей не козак, не,
Бо в козака гроші є,
Гей за ним, за ним нецька старенька
Дрібні слізеньки лє.

А за мною ніякий біс і слезинки не проллє. Вставаймо, та ходім! (Налива чарку). Будь здоров, сволоче, коли ніхто не хоче! Прощайте до якого часу! (Одарка хоче обнять його). Постривай, ще всіємо попрощатись, ще не одну квартиру осушимо, доки лоба забриють.

ОДАРКА. Приходь же до нас обідати.

ІВАН. Хоч і не проси, то прийду. (Танцює і співає).

Ой їхав я поза током,
Зустрів дівку з одним оком;
Така гарна, така гожа,
Побий її сила Божя.
Ой їхав я із снопами,
Сидить дівка під копами;
Я на неї задивився —
Мені віз поломився...
Ой не жаль було воза,
Колиб дівчина гожа,
А то руда та погана,
Та й та воза поламала.
Сватай мене, козаченьку,
Бо мій батько багач:
Сім пар волів на оборі,
Ще й в намісті дукач.
Чорти бери, дівчинонько,
З твоім батьком багачем, —
Все придане поздыхає,
Ти погана з дукачем!
Не дивуйся, дівчинонько,
Що я упивався,
Бо мій батько пивав сладко,
Яж у нього вдався.

2756/2, 2a

Не дивуйся, дівчинонько,
Що я такий вдався.
Мого батька повісили,
А я одірвався!

(Виходять з Семеном).

Завіса.

ДІЯ V.

Через чотири роки після третьої дії.

Одміна перша.

Середина Семенової хати. Семен і Іван сидять край столу. Одарка поряд-
кує біля печі.

ЯВА I.

Іван, Семен і Одарка.

ІВАН *(на милиці)*. Стало бить, отак стоїмо ми, а насупроти нас
неприятель, одно слово, вармія. Скомандували нам у штики.
ну, вони зараз навтікача. Ото вскочили й ми в ліс, здоровен-
ний такий ліс! Дивлюсь, Турчин із за куца ціляє прямо
в мене. Паф! а куля над самісеньким вухом: дзиз!... Він баче,
що не понав, та драла; я за ним!... Догнав його, та з переляку
як шпортонув штиком, так наскрізь і проколов!.. От пішли
ми далі. Коли це чую, щось під коліном неначе мене циган-
ською голкою штрикнуло. Я зирк, а кров джерелом біжить.
Тут я, як побачив на собі кров, так як стояв, так і бабахнув
об землю... І вже не памятаю, як і в лазарет мене однесли...

СЕМЕН. А страшно на війні?

ІВАН. Спершу не так страшно, як сумно! Бо куди оком не ски-
неш, всі мовчать; салдати — як полотно; инчий молиться,
а инчий плаче, та просить товариша подать звістку до дому,
як що часом його вбють. Дуже сумно! А як скомандують
марш! отоді тільки й почувеш, як серце тьохне, а далі вже
й не чуєш його!...

СЕМЕН. Замре? От ти тільки розказуєш, а у мене на серцеві хо-
лоне, й ніби волосся до гори лізе...

ІВАН. Чого? Скільки, брат, не думай, а прийдеться помирать;
так хіба не однаково, чи дома вмерти, чи на війні? А то горе,
як калікою на весь вік зоставлять...

СЕМЕН. І на щоб-то воювати!

ІВАН. Мабуть треба, коли воюють.

СЕМЕН. Звісно, не нам, сліпим людям, відати про ті діла; алеж на мою думку, то краще булоб не воювати... А що мабуть, на службі й пісень позабував?

ІВАН. Правда, веселих мало зосталось у голові, а ті, що йдуть до самого серця, то раз-у-раз так і колупають тобі душу... Чи на часах було стоїш, чи походом йдеш — все мугичеш собі яку небудь пісню, і з кожною піснею згадаеш кого небудь із наших слобожан... Хто його зна, як би я й на світі жив, колиб не знав пісень; певно, распивсяб, або здурів!... Та тож кожен день та все одно, тай одно: на калавур, тихим шагом!... Ляжеш спать, так і в сні тобі здається, що або маршируєш, або ваксиш чоботи унтерові... Як заберусь було куди так, що ні жадна людина не постереже, отоді то набалакаюсь сам з собою та наспіваюсь!... Згадаеш було своє одиночество, парубоцький вік, свою драну свитину і гірко заплачеш... Всеж таки тоді ніби краще було! Е, та що вже згадувать те, що ніколи не вернеться! *(Помовчав)*. Чув я, чув учора, йдучи селом, від декотрих селян, що ти й геть-то гарний чоловік, що й людям помагаш і сиріт не забуваш... Учувши такі речі, я прямо, брате, й причвалав до тебе в хату. Вір, братухо, що, колиб я прочув про тебе инчу славу, то вже на цім світі не побачив би ти мене!...

СЕМЕН. Чи ти знаєш, Іване, що завтра як раз чотири роки, як ми побралися з Одаркою; так оце вона й заходилась з вечора коло печі, щоб завтра нагодувати всіх старців та сиріт... Вона що року обід справля; це твій заповіт!...

ІВАН *(до Одарки)*. Ай, молодиця! Оце саме спасенне діло: Нагодуй сироту раз, то Бог милосердний, як кажуть, воздасть тобі десятирицею!

ОДАРКА. Бог нам дає хлібець, — то й миж повинні з кожним бідолахою поділитись. Щож це дівка й доси не несе хмизу? У печі зовсім погасло. *(Пішла з хати)*.

ІВАН. Каже: повинні ділитись!... Колиб всі так думали та робили, то й бідних не булоб на світі.

СЕМЕН. Хто зазнав на своїм віку горя, у того серце чуле й до чужого горя... Одначе, чи не пора й свічку засвітити, вже зовсім темніє. *(Йде до комина і світе свічку)*. А що, чи є яка чутка про війну? Чи, може, вже надовго замирення?

ІВАН. Чого не знаю, про те не охочий балакати!...

ЯВА II.

Тиж, Микита і провідник; (згодом) деякі селяне.

ПРОВІДНИК. Здрастуйте, з празником будьте здорові! А хто тут соцький?

СЕМЕН. Я! А що вам треба?

ПРОВІДНИК. Прийміть орештанта, на силу довів... Казав же соцькому, що треба підводу, бо він зовсім немощний. Так ні! Веди його, каже, пішки!...

СЕМЕН (*бере листи*). Ану, Іване, прочитай, що тут написано! Тиж хвалився мені, що трохи шурупавш грамоти. Ану, чи краще від мене тямиш?

ІВАН (*читає*). Отправляється при сем для водворенія на місце жительство беглий крестянин Никита Гальчук!...

СЕМЕН і ІВАН. Микита?!

ОДИН ІЗ СЕЛЯН. Яж казав, що ся людина мені ніби по знаку!... Аж це ось хто!

МИКИТА (*змучено*). Так щож, зраділи, що побачили?

СЕМЕН. Та як же!... я думав, що тебе...

МИКИТА. Нема на світі? Як бачиш, ще не здох! Подякував би Милосердному, колиб був пропав!...

СЕМЕН (*не знає, що казатъ*). Та як же ти змарнів!... Тебе й пізнати не можна.

МИКИТА (*скипів*). Твоє діло, — коли ти соцький, — розписатись!

СЕМЕН. Іване, тиж тямиш грамоти, то розпишись. (*Іван розписався, провідник пішов*). Щож, як ти тепера, Микито?...

МИКИТА. Зрадіють, мабуть, батько та мати... певно з радощів не знатимуть, де й посадовити свого сина!...

СЕМЕН. Та можеб і справді зраділи, як би... Хіба ти й доси не чув?

МИКИТА. Що таке?

СЕМЕН. Батькож твій помер ще торік, а мати оце у Петрівку.

МИКИТА (*мов приглушений*). Померли?... А хата?... А худоба?...

СЕМЕН. Усе рішили! Як пішов ти з села, то либонь через місяць, а може й більш, Маруся збожеволіла й не тямлючи себе під палила вашу хату, а сама десь помандрувала, та й чутки про неї нема. Ото, як згоріло усе, батько твій почав пити; пропив усе до тла, а далі й сам помер... А мати, на останці, жила у мене; та Бог його зна, чи їй пороблено так, чи що?... дуже хворіла, а потім і померла...

МИКИТА (*схопив себе за голову*). Обов померли? Усе рішили? Так чому ж хоч сокири не залишили, щоб було чим зотнути мені голову? На щож мене сюди привели? На глум людям? І так вже я чотири роки, як той пес голодний, валявся по-під чужими тинами!

ЯВА ІІІ.

Тіж і Одарка.

ОДАРКА. Ох, горенько мов! Цеж Микита! Сердешний!... Боже мій, Боже мій!

МИКИТА. Пізнала?... Чогож ви дивитесь на мене? Плюйтеж на бродягу, каміннем у нього жбурляйте... Жахайтесь його, як чуми! Тепер ніхто вам не заборонить і вбити мене!... Тепер ви сміливо можете помститись на мені!...

СЕМЕН. Ось послухай, Микито, що я тобі скажу!

МИКИТА. Ну?

СЕМЕН. Колиж з тобою і балакати страшно...

МИКИТА. То й не балакай!

СЕМЕН. Ти такий гордий, що й Господь тебе знає.

МИКИТА. Гордий? Злидень я, обшарпанець, старець!... Гордий! Собака, котру проганяють, як дармоїда, з двору, швидче знайде собі пристановище, ніж я... Правда, що в чим гордувать!...

СЕМЕН. Слухай же! Поки там що вдіємо, зоставайся ти у мене!...

МИКИТА (*мов опечений*). У тебе? Щоб ти що дня попрікав мене шматком хліба!

ОДАРКА. О, хай Бог боронить нас!

СЕМЕН. Я ні над чім горем ніколи не сміявся; з якогож побиту стану знущатись над тобою?

ІВАН. Ех, Микито, Микито! Довго я мовчав, та вже так приходитьсь, що й мені треба сказати слово! Чорти батька зна-що вигадуєш! Таке верзеш, що й купи не держиться! Та от же тут і люде стоять, наші селяне; спитай їх, нехай котрий з них скаже, чи зможе Семен попрекнути кого шматком хліба?

СЕЛЯНЕ. О ні, за це гріх сказати.

СЕМЕН. Забудь, брате, те, що колись було; нехай те лихо пливе за водою!

МИКИТА. Забути? Ні, скоріш перестане серце битись у грудях, очі мої не зглянуть на світ сонця, ніж я забуду, що я був і що я тепер!...

ОДАРКА. Перестань, Микито! Вір моєму слову, що ми тебе привітаємо, як рідного! (*Микита мовчить, схиливши голову на груди*). Ти мовчиш?

ІВАН. Ну, й клятеж у тебе серце, Микито!

ОДАРКА. Бачить Бог, як мені жалко тебе, Микито! Як мені тяжко дивитись на твоє безталання, сердешний! (*Плаче*).

МИКИТА (*довго мовчить, далі ледве промовив*). Ну, робіть зо мною, що хочете!

СЕМЕН і ОДАРКА (*весело*). Отак би й давно! (*Простягають йому руки*).

ІВАН. Я тепер з радощів аж затанцюю! (*Приспівує й танцює*).

Гандзю, Гандзю кучерява,
Де ти в біса почувала?...

Ой, ой, ой, кляте колінко, як запекло! (*Микита заривав і вправ на лаву*).

Завіса.

Одміна друга.

В тій же хаті. Микита лежить на печі, зодягнений в чисту сорочку; Семен спить біля столу, на лаві; Одарка на полу; Іван долі, біля печі, на соломі. Ніч. Хату деколи освічує промінь місяця.

МИКИТА (*він зігхає і стогне; скільки разів підводить голову і ніби прислухається, мовчить. Через велику хвилину підводиться*). Поснули!... Вони щасливі, їх доля сміється, їх доля дбає, а я, мов проклятий, мов матірю проплаканий, ні на хвилину не заспокою свого зморданого серця!... Втекти звідціль, втекти як найскорійше!... Завтра... Світ за очі звідціль! Щасливі!... За віщож ім судилося те щасте? Деж моє щасте, деж мої сили? Стратив я їх, блукаючи в степах безкраїх, в байраках темних!... У тім, що минуло, були сили, миготіло й щасте... Щасте? Чи знав же я його? Чи був я коли щасливим? Ні, ні!... Я знав горе, одне горе!... А в тім, що буде, окрім кривавих сліз, окрім безкрайого страшного горя, нічого не видко!... І не приспиш його, того горя, не перебрешеш його!... Нема у мене ні батька, ні неньки... Одну душу рідну, і серце моє, може, спочилоб... Нема ні брата, ні сестри! — Страшно, страшно! Один, один, як билинка на голім полі! Всьому мирові світ сонця надає надію, а мені воно ніби слі-

пить очи, гноїть мою душу... Настане день, — я його клену, а ніччю нужусь, чому не світає!... Все в мені поламане, все пошматоване!... *(Мовчить. Довго стогне, а далі знов встає)*. Огидло, остогидло мені моє життя! Та не маю сили вкоротити собі віку! А на віщо жити? Задля кого?... *(Задумався)*. Ох, не-неж моя ріднесенька, на що ти мене породила? Кращеб було мене маленьким утопити, струїти, ніж маю я без спочивку страждати!... Кудиж я тепер подінусь? До кого прихилюсь? *(Замовк)*. Де я? Ні, це сон!... Як воно так сталося, що я прихилився до благання мого ворога?... Я у Семена в хаті?! Ні, я сплю! Щоб я бачив Одарку, бачив Семена, Івана... і серце мовчить?! Ні, я не сплю, я вмираю!... Боже, Боже милий! *(Падає на вколуюшки)*. Давно, давно я не молився Тобі; тепер хочу молитись Тобі, хочу благодати Тебе!... без краю, без спочивку благодати!... Ох, не вмію я, забув молитись! А мені так багато треба благодати! Чи вже в Тебе, милосердного, щедрою бракує задля мене й тіві частини талану, що має комашка маленька?... На що Ти примушуєш мене скорятись нікчемній долі, примушуєш вклонятись тому, хто відорвав у мене половину серця? Чи може я аж надто мав того талану і занедбав його? Деж мій талан, Боже? Комуж Ти його, Боже, віддав? Деж Твоя сила, Милосердний? Я ремствую, я нарікаю на Тебе!... За щож Ти одному даєш долю за долею, а у мене все одіймаєш?... *(Довго плаче, далі схоплюється)*. Не хочу, не хочу Тобі я молитись! Я давно вже запродав душу свою дияволу!... Сатано пекельна, деж ти? Допомогай же мені швидче! Я за чуже щасте здихаю, караюсь, іду в домовину! Не хочу я в домовину!... Я хочу жити, але не людським, а пекельним життям! *(Шукає під полом)*. Тут деє я її бачив, тут! Де вона?... Нема!... Темно!... І ти, місяцю, зрадив мені?... Деж ти, бурлацьке сонце, чого захмарилося? Світиж, світи, зраднику, у останнє, а там хоч і на віки заховайся за хмари!... *(Промінне на той час освічує хату, Микита побачив під полом сокиру)*. А, осьдечки вона! Радій, помсто, лютой, серце! *(Підкрадається до Семена)*.

СЕМЕН *(крізь сон)*. Бог з тобою, Микито!... Братом рідним ти мені будеш...

МИКИТА. „Братом!“ *(Сокира падає з його рук)*. Свята, свята душе!... *(Прожогом кидається до дверей; утопився за одві-*

рок і мов би зомлів). Боже, Боже милосердний! Прости!... Свята душа!...

ІВАН (*прокинувся*). Хто це по хаті ходить? (*Засвічує свічку*). Це ти, Микито? (*Підходить до нього*). Що це з тобою подіялось?

МИКИТА (*хапає його за руку*). Цить, цить!... Не буди Семена!... Брат! чувш: „брат!“ Не будиж його!... Споглянь на мене, я вже мертвець!... Зв'язи мене, задуши!... Я не пручатимусь... Чуєш, я вже мертвець!... Пташка малесенька крильцем мене зачепає з легенька, і я звалюсь, як сніп... Бачиш он сокиру? Візьмиж її, зотни мені голову, тільки не кажи Семенові!... (*Шепочучи*). Свята, свята душа!...

ІВАН. Микито, Микито, що це ти задумав? Чи вжеж ти забув, що Бог милосердний є на небі, котрий все це бачить?...

МИКИТА. Цить, цить!... Мовчи!... Не гомони!... Молись скоріше Господеві! Він вчує твою молитву і обернеться до твого благання!... А я ось боюсь підвести очі!... (*Припадає до його грудей і важко дихає*). Одарко, Одарко!... На що ти так любоглянула мені в вічі! Ох, задавиж мене, Іване! Бачиш ондечки сокиру? Дивись, як вона блищить!... Я одвертаю від неї погляд, а вона ще дужче лисниться перед очима... Розумієш, куди мене нечистий вів? Я звір лютий, скажений!...

ІВАН. Вгамуй своє серце, бідолахо! Бачиш, Господь одвів тебе від гріха! Молисяж йому, милосердному!

МИКИТА. Не вмію я молитись! Не вмію і не на смію!...

ІВАН. Зоставайся, кажу тобі... На що людям показувати своє горе, коли у них і свого до пропасти. Якби зібрати сльози усіх таких бідолах, як ми з тобою, то можнаб було увесь світ затопить!... Когож ти хочеш здивувати, розжалобить своїми слізми? Люде байдужі до сирітських сліз... Ти не злодій, не душогуб!...

МИКИТА (*вхопив його за руку*). Мовчи, мовчи!... Дивись, дивись! Ондечки нечистий простяга до мене свої залізні пазури!... Перехрести мене! Захочай, захочай мене від його пекельного погляду!...

ІВАН. Тобі знов невіть-що ввижається!... Заспокойся!...

МИКИТА. Ходім, пора... Ходім туди мерщій!... Туди на кладовище, до батька, до неньки... Ондечки на кладовище!... А на батьковій і неньчиній могилі і хреста нема!.. Бачиш? Треба попрощатись, поблагословитись в далеку дорогу... Помру

в степену, ніхто не побачить, ніхто й не поплаче... Прощай, село, колись рідне! Прощайте, батьківська і неньчина могила... Прощайте всі... Прощай, Одарко!... А ти чи згадаєш коли бідолашнього Микиту?... Ох, як тяжко вимовити у останнє: Прощай, Одарко!... Орли розірвуть тіло, виклюють очі, вирвуть з грудий серце... А! Нехай рвуть, шматують!... Не жаль мені свого серця!...

ІВАН. Ти все лютуєш?... Заспокойся! Все смерть перед тобою маріє! Ти ще будеш жити...

МИКИТА. Ні вже... А хочеться жити!... *(Лякається)*. Одійди, сатано! Геть!.. Бачиш, як очі його горять!...

ІВАН *у бік*). Що це з ним вчинилося? *(До нього)*. Опам'ятайся, Микито!... Горенько мені з тобою!...

МИКИТА *(тремтячи)*. Прокажуй молитву, а я за тобою промовлятиму!... Боже, Боже, Боже! *(Хапається за груди і встає)*. Що це зо мною?... У мене у грудях холоде!.. У очах світ темніє!.. Світи, світи, місяцю-зраднику! Я вмирати не хочу, не хочу!... Води, хоч рисочку води!.. Боже, не карай мене!.. *(Іван виходить)*. Вона, ондечки вона, Одарка!.. Ти, ти, зоре моя?... Ти прийшла до мене? Ти вже не боїшся мене?... Сюди... Руку, дай твою руку, до голови... О, як мені легко... Одарко, Одар... Од... *(Помирає)*.

ІВАН *(увійшов з куглем)*. Відний, сердешний страднику! Боже, прийми його грішну душу!.. Семене, Одарко, вставайте!

СЕМЕН *(встав)*. А що таке?

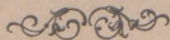
ОДАРКА *(побачила долі Микиту)*. Що це з ним?

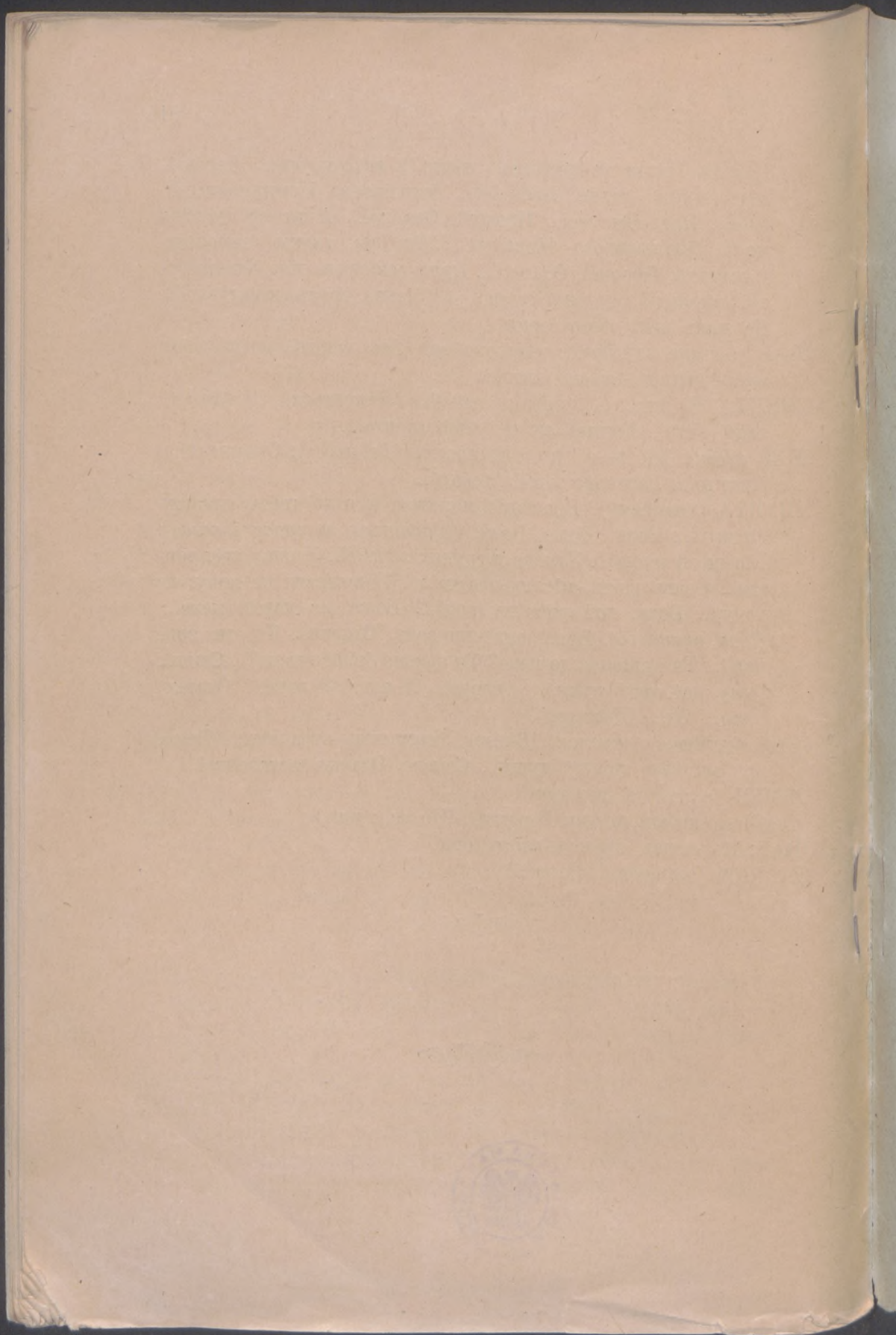
ІВАН. Не здолав, сердега, свого горя!

ОДАРКА *(журливо)*. Помер?!..

Завіса.

Написана у 1863 році, в городі Бобринці.

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка,

Львів, Ринок ч. 10.

Бібліотека „Український Театр“:

1. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Мартин Боруля.* Комедія на 5 дій. Львів, 1926. Друге видання. (През. Нам. 11/3 1892, ч. 2396. — Дир. львів. пол. ч. 7603/892) 1'—
2. 2 а. *Кропивницький М., Дай серцеві волю, заведе у неволю.* Драма в 5-ти діях і 6-и одмінах. Львів, 1921. (През. Нам. 24/9 1888, ч. 10268. — Дир. львів. пол. 22539/888) 2. вид. 1'60
3. *Кропивницький М. — Шевченко, Невольник.* Драмат. малюнки у 5-ти одмінах. Перер. з поеми Т. Шевченка „Невольник“ М. Л. Кроп. Львів, 1927. 2. видання. (Дир. львів. пол. 21/4 1922) 1'—
Партитура до „Невольника“ на спів і малу оркестру 5'—
4. *Шевченко Т., Назар Стодоля.* Драма в 3 діях. Львів, 1921. (През. Нам. 864, ч. 4431. — Дир. львів. пол. ч. 7146/864) 1'—
Партитура „Вечорниці“ на спів з фортепяном . . . 6'75
5. *Артемівський Семен, Запорожець за Дунаєм.* Опера в 3 діях. Львів, 1921. (През. Нам. 9/3 1866, ч. 1883. — Дир. львів. пол. ч. 5668/866) 1'—
Партитура до „Запорожця за Дунаєм“ на спів і фортепян 11'25
6. *Старицький, Ой не ходи, Грицю, тай на вечерниці.* Народня драма зі співами в 5-ти діях. Перерібка Александрова. Друге видання. Львів, 1927. (Дир. львів. пол. 21/4 1922) . 1'60
Партитура до „Ой не ходи Грицю“ на спів і фортепян 4'50
Партитура до „Ой не ходи Грицю“ на спів і малу оркестру 5'—
7. *Б. Грінченко, Ясні зорі.* Драма в 5-ти діях. Львів, 1922. (През. Нам. 8/3 896, ч. 3191. — Дир. львів. пол. ч. 10768/896) 1'—
8. *Тогобочній, Жидівка вихрестка.* Драма в 5 діях. Львів, 1922 1'—
9. *Манько Л., Нещасне кохання.* Народня драма на 5 дій зі співами і танцями. Львів, 1923. (ч. 1798/497 ex 1925) . . 1'—
10. *Квітка-Основаєнко, Сватання на Гончарівці.* Укр. оперета в 3 діях. Львів, 1923. (През. Нам. 23/6 864. ч. 100060. — Дир. львів. пол. 18302/864) 1'60
Партитура до „Сватання на Гончарівці“ з форт. і малою оркестрою 10'—
11. *Микола Курцеба, Свідки.* Жарт на 1 дію. Львів, 1923. (Дир. львів. пол. 29/5 1922, ч. 1153/4977 922) 0'50

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001023702439

12. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Розумний і дурень.* Комедія на 5 дій. Львів, 1923. (Дир. льв. пол. 4/VI 1925 ч. 1284/ст. 497/25) 1'—
13. *Кропивницький М., Пошились в дурні.* Жарт на 3 дії. Львів, 1923. (През. Нам. 18/II 886, ч. 11308. — Дир. львів. пол. ч. 27591/886) 1'—
14. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Наймичка.* Драма в 5 діях. Львів, 1924. (През. Нам. 9/10 888, ч. 10682. — Дир. львів. пол. ч. 23687/888) 1'—
15. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Батькова казка* (Гріх і покаяння). Драма на 5 дій. Львів, 1924. (През. Нам. 13/10 1905, ч. 12799 і Дир. львів. пол. ч. 41898/905) 1'—
- 16/17. *А. Л. Суходольський, Хмара.* Драма у 5 діях зі співами, хорами і танцями 1'60
- 18/19. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Чумаки.* Комедія в 4 діях. З додатком: Режисерські уваги. (Дир. льв. пол. ч. 497/ст.) 1'60
20. *Котляревський Іван, Наталка Полтавка.* Українська опера в 2 діях. (Дозв. През. Нам. 2/4 864 до ч. 5151 і Дир. льв. пол. до ч. 7939/864) 1'—
- Партитура до „Наталки Полтавки“ на спів і фортепян 9'—
- 21/22. *Батраки,* драма на 4 дії. (Дозв. През. Нам. 23/IV 1911. до ч. 4661. і Дир. льв. пол. до ч. 22751/911) 1'60
23. *Гоголь, Одружіння.* (Переклад *О. Пчілки*). Комедія в 3 діях. Львів, 1926. (Дозв. Дир. льв. пол. з 15/XII. 1921.) 1'20
- 24/25. *Іван Франко, Учитель.* Комедія в трьох діях. З додатком: Режисерські уваги. (През. Нам. 13/V 894 ч. 5016. Дир. льв. пол. 13504/894) 1'60
26. *Вячеслав Будзиновський, З живого медведя.* Песа в трьох діях. З додатком: Режисерські уваги 1'50
27. *Кухаренко-Старицький, Чорноморці.* Оперета у 3-ох діях (Пр. Нам. 5/XI 1881, ч. 9458. Дир. льв. пол. ч. 27497/881) 1'20
- Партитура до „Чорноморців“ на спів і фортепян 10'80
28. *Л. Янчук, Вихованець.* Народня комедія в 3-ох діях зі співами і танцями (Пр. Нам. 1/XII 1890, ч. 12343. Дир. льв. пол. ч. 30396/890) 1'20
29. *С. Васильченко, На перші гулі.* Жарт на одну дію. З додатком: Режисерські уваги 0'60
30. *В. Товстоног, „За друзі своя“.* Драма на 5 дій. З додатком: Режисерські уваги (Пр. Нам. 4/IX 1911, ч. 15539. Дир. льв. пол. ч. 50683/911) 1'50
31. *С. Васильченко, Куди вітер віє.* Малюнок на 1 дію З додатком: Режисерські уваги (Дир. пол. з 12/XII 1920) 0'80
32. *Іван Тобілевич (Карпенко Карий), Сто тисяч.* Комедія в 4 діях (Пр. Нам. 13/III 1892, ч. 2510. Дир. льв. пол. ч. 7789/892) 1'20